

Lunds universitet

Institutionen för kommunikation och medier

# **Karismatisk Kristus**

- en retorisk studie om Jesus som karismatisk ledare

i Matteusevangeliet

**C-uppsats**

**Retorik**

**Handledare: Anders Eriksson**

**Victor Herzegh**



## ABSTRACT

I den här uppsatsen har jag undersökt vad som kännetecknar karismatiska ledare samt försökt ta reda på huruvida Jesus uppfyller kriterierna för karismatiskt ledarskap enligt Matteusevangeliets framställning av honom. För att lyckas med detta har jag letat efter gemensamma nämnare i olika forskares sätt att definiera begreppen *karisma* och *ledarskap* samt använt mig av Webers teori om olika legitimeringsgrunder för makt, varav karismatisk auktoritet är en sådan. Då detta är en kandidatuppsats i ämnet retorik har en ansevärd del av undersökningens fokus riktats mot Jesus som retoriker och ledarskapet som retorisk process och som kommunikativt verktyg. Det jag kommer fram till är att en karismatisk ledare är någon som andra människor underkastar sig frivilligt på grund av vissa givna förmågor eller egenskaper hos den personen, såsom värtalighet och en tydligt formulerad vision, samt dygder som mod och handlingskraft. Vidare kommer jag fram till att Jesus med mycket god marginal lever upp till beskrivningen *karismatisk ledare* så som han framställs i Matteusevangeliet.

Nyckelord: karismatiskt ledarskap, karismatisk auktoritet, Jesus, Matteusevangeliet, Weber, retorik, retoriksociologi

# INNEHÅLLSFÖRTECKNING

## 1. INLEDNING

1.1 Problemområde	5
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Retorik?	6
1.4 En retorisk studie	8

## 2. TIDIGARE FORSKNING

2.1 Forskningen om Jesus - en historisk översikt	9
2.2 Jesus som föremål för retorikforskning	11
2.3 Forskning om ledarskap och karismatiskt ledarskap	12
2.4 Forskning om karisma och Jesus som karismatisk ledare	13

## 3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

3.1 Ledarskap - definition och ideal	15
3.2 Karisma och det karismatiska ledarskapet	18
3.3 Weber - karisma som fundament för makt	22

## 4. MATERIAL OCH METOD

4.1 Primärkällor - urval och källkritik	23
4.2 Sekundärkällor - urval och källkritik	25
4.3 Metodval	26
4.4 Avgränsningar	27

## 5. ANALYS

5.1 Bakgrunden	28
5.1.1 Israel - en weberiansk genomlysning	28
5.1.2 Jesus bakgrund	30
5.1.3 Mer om profetians betydelse	33
5.1.4 Jesus som exemplum	34
5.2 Jesus som talare	35
5.2.1 Inför uppdraget	35
5.2.2 Bergspredikan - karisma genom värtalighet	35
5.2.3 Visionären Jesus	39
5.4 Karisma genom mod	40

5.5 Jesus mirakel- och maktgärningar	43
5.6 Resultat och slutsatser	46
<b>6. DISKUSSION</b>	48
<b>7. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING</b>	50

## 1. INLEDNING

### 1.1 Problemområde

Få personer har format världen - och särskilt den del av världen som vi brukar kalla Västvärlden - i så hög grad som Jesus. Oavsett hur man väljer att betrakta Jesus har han bidragit till danandet av våra västerländska ideal, vår kultur och vårt sätt att förhålla oss till varandra. Hans liv, som det beskrivs i evangelierna, hör onekligen till de mest välkända livsödena i historien samtidigt som hans födelse, död och uppståndelse uppmärksammas årligen genom olika högtider. Därtill hör Jesus till de allra flitigast citerade retorikerna i historien och flera delar av hans undervisning ses än idag som en självklar del i varje västerländsk medborgares bildningskapital. Den rörelse som Jesus lade grunden till och som också är uppkallad efter honom - kristendomen - är sedan över tusen år en av världens största religioner. Kristendomen är också i mångt och mycket en produkt av retorik, av Jesus färdigheter som talare. Baserat på detta är det rimligt att betrakta Jesus som någon form av ledare. Men hur såg hans ledarskap ut? På senare år har karisma, som perspektiv och ledarmarkör, blivit ett allt vanligare inslag inom ledarskapsforskningen. Många verkar överens om att karisma och ledarskap hör ihop i någon utsträckning, vilket inte är detsamma som att säga att alla ledare därför är karismatiska. Det sista förtydligandet är viktigt, då det karismatiska ledarskapet avser ett visst sorts ledarskap och följaktligen också en viss sorts ledare med en specifik uppsättning egenskaper. Så på vilket sätt kan ett kandidatarbete i retorik sägas utgöra en optimal teoretisk trampolin för att studera Jesus som karismatisk ledare? Till stor del handlar det förstås om hur snävt eller brett man väljer att definiera *retorik*, alltså huruvida ens retorikdefinition inkluderar eller exkluderar fler kommunikativa uttryck och verktyg än enbart det talade ordet. Karisma som företeelse är nämligen till stor del hemmahörande inom det fält som vanligtvis brukar kallas *icke-verbal kommunikation*. Också ledarskap kan, vilket kommer att beläggas och diskuteras mer ingående längre fram i uppsatsen, på goda grunder betraktas som en kommunikativ process.

### 1.2 Syfte och frågeställningar

Den här studien grundar sig i antagandet att framställningen av Jesus i Matteusevangeliet överensstämmer med några av kriterierna för karismatiskt ledarskap. På det sättet är detta en

tesdriven uppsats där jag som författare, genom argument och belägg, söker bevisa riktigheten i min tes. Uppsatsens syfte blir därför att ge svar på följande två frågor:

*Vad kännetecknar en karismatisk ledare?*

*På vilket sätt uppfyller Jesus kriterierna på karismatiskt ledarskap så som han framställs i Matteusevangeliet?*

### 1.3 Retorik?

Den här uppsatsen handlar alltså om karisma, ledarskap, karismatiskt ledarskap och Jesus i Matteusevangeliet. Men först och främst är det en kandidatuppsats i retorik. Innan vi fortsätter kan det därför vara på sin plats att jag förtydligar vad som i den här studien avses med begreppet *retorik*.

Retorik är i likhet med ledarskap (vilket kommer behandlas närmare under *Teoretiska utgångspunkter*) ett begrepp vars innebörd kan variera kraftigt beroende på vem man frågar. Den definition som vunnit mest terräng myntades av Aristoteles mer än 300 år f. Kr. och beskriver retoriken som “en förmåga (*dynamis*) att i varje enskilt fall uppfatta det som kan vara övertygande eller övertalande.”<sup>1</sup> Titeln på Kurt Johannessons lärobok i ämnet, “Retorik - eller konsten att övertyga”, anspelar på den här retorikdefinitionen. Förutom att vara den mest spridda definitionen av retorik, är det också rimligt att anta att detta är en av de mest inkluderande. Här står inte kommunikationsformen i centrum, det viktiga är hur pass väl kommunikationen lyckas med sitt syfte - att övertyga. Detta kan jämföras med en annan vanlig, om än något snävare, definition av retorik, som *konsten att tala*. Den här definitionen har ett visst etymologiskt stöd då själva ordet *retorik* härrör från ett grekiskt ord som betyder “tala”.<sup>2</sup> Att avgränsa retoriken till att enbart handla om det talade ordet medför dock en del problem, inte minst i studiet av ledarskap då ledarskap ofta kommuniceras genom såväl verbala som symboliska medel. Samtidigt är det inte heller rimligt att betrakta all kommunikation som retorik, framför allt inte mot bakgrund av hur retoriken uppstod som systematiserad vetenskap, som en kodifierad praxis där man studerade (och skrev ner) vad som gjorde att vissa var mer framgångsrika i sin kommunikation än andra.<sup>3</sup>

---

<sup>1</sup> Aristoteles 2012: 69

<sup>2</sup> Hellspong 2004: 19

<sup>3</sup> Sigrell 2010: 15

Det existerar således en rad olika definitioner av ordet *retorik*. Också bland retorikforskare- och lärare i Sverige råder det delvis delade meningar om vad begreppet avser och inkluderar. Exempelvis är Kurt Johannessons ovan nämnda retorikdefinition lite annorlunda från Lennart Hellspongs "konsten att tala". Göran Hägg, docent i litteraturvetenskap vid Uppsala universitet och författare till de populärfackliga böckerna "Praktisk retorik" och "Retorik i tiden", definierade retorik som "läran om talekonsten."<sup>4</sup> Enligt Isabel Werner Runebjörk, som undervisar i retorik och ledarskap vid Handelshögskolan och Örebro universitet, avser retorik "all planerad, symbolisk kommunikation."<sup>5</sup> En definition som avviker något från det gängse mönstret att dela in retorik i antingen talekonst, bredare kommunikation eller konsten att övertyga, är den som myntats av Anders Sigrell, professor i retorik vid Lunds universitet:

"Vi väljer språk varje dag. Retorik är den vetenskap som finns för att hjälpa oss välja så konstruktivt som möjligt. Därför upplevs retoriken aldrig som en teknik för de som är skickliga. Den upplevs i stället som en naturlig hjälp, eftersom vi som sagt dagligen väljer språk. Sett på det sättet är retoriken ett eget språk för att kunna tala, tänka och reflektera över hur man kan kommunicera så konstruktivt som möjligt. Och det gäller skriftlig kommunikation, och annan, i lika hög grad som muntlig kommunikation."<sup>6</sup>

Inte heller här är det kommunikationsformen som står i fokus. Här är utgångspunkten istället det, enligt den här definitionen, *fria* språkvalet. Dessutom tillför den här definitionen en etisk dimension, eller kriterium om man så önskar, till retoriken. Vi väljer vårt språk fritt och retorik handlar om att göra så konstruktiva språkval som möjligt. På så vis tvingar retoriken oss användare att ta ansvar för vår kommunikation och dess konsekvenser. Samtidigt avser retorik, enligt den här definitionen, inte enbart det praktiska språkvalet utan lika mycket tänkandet och reflekterandet "över hur man kan kommunicera så konstruktivt som möjligt."<sup>7</sup> Den här synen på retorik som lika mycket teori som praktik - som "en möjlighet att reflektera över kommunikationssituationen"<sup>8</sup> - är Sigrell inte ensam om. Lennart Hellspong menar till exempel att retoriken studerar talets förutsättningar.<sup>9</sup>

---

<sup>4</sup> Hägg 1998: 9

<sup>5</sup> Werner Runebjörk 2004: 20

<sup>6</sup> Sigrell 2010: 13

<sup>7</sup> Sigrell 2010: 13

<sup>8</sup> <http://www.sydsvenskan.se/kultur--nojen/nu-har-retoriken-blivit-ett-hett-amne/>

<sup>9</sup> Hellspong 2004: 21



I den här uppsatsen kommer retorikbegreppet att avse *effektiv, ändamålsenlig, konstruktiv kommunikation* samt det teoretiska studiet av den här kommunikationen. *Effektiv* emedan vi retorikvetare i första hand intresserar oss för kommunikation som uppnår eller åstadkommer något, här har vi det aristoteliska kvalitetskriteriet igen. Kommunikationen behöver inte nödvändigtvis vara förpackad på ett särskilt sätt för att kallas retorik, men den får inte vara verkningslös. *Ändamålsenlig* eftersom retoriken, eller retorikern rättare sagt, vill något. Det kan vara att övertyga, eller påverka eller någonting annat, men det finns en avsikt och en tanke bakom som kommunikationen förhåller sig till. Kravet på konstruktivitet är, tror jag, viktigt då retoriken syftar till att påverka. Språk är makt, sägs det, och med makt kommer ansvar. Konstruktiv kommunikation kan i det här fallet enklast beskrivas som ansvarsfull och uppbygglig kommunikation. En medvetenhet om att vi som individer ansvarar för alla signaler som vi sänder ut kombinerat med en strävan efter att i möjligaste mån kommunicera på ett sätt som skapar entusiasm hos mottagaren. Det behöver inte handla om något så dramatiskt som en agitator som försöker uppvigla massorna för att åstadkomma politisk förändring, det kan lika gärna handla om kommunikationen som uppstår i mötet mellan två individer. I ett sådant möte handlar kanske ansvarsfull och uppbygglig, alltså konstruktiv, kommunikation om att visa hänsyn och respekt genom att bekräfta varandra som jämlikar med samma rätt att få komma till tals. Det kan också handla om att leta efter styrkor istället för brister i andras idéer, förslag och bedrifter. Retorikens dödssynd är som bekant *taedium*, att vara tråkig eller att tråka ut andra.<sup>10</sup> Jag menar att man till den korta listan över retoriska dödssynder också bör foga detta: att sära eller att döda andras entusiasm.

#### 1.4 En retorisk studie

Detta är en retorisk studie i bemärkelsen att den undersöker beröringspunkterna mellan ledarskap och retorik, retorik som förutsättning för ledarskap samt det karismatiska ledarskapet som ett, till sin natur, utpräglat retoriskt fenomen. Att studien tar avstamp i retorikämnet hindrar dock inte mig från att låna fritt ur andra discipliners verktyglådor. För säkerhets skull finner jag det därför bäst att redan nu flagga för inslag av sociologiska begrepp och teorier längre fram i uppsatsen.

---

<sup>10</sup> <http://www.sydsvenskan.se/inpa-livet/trakighet-ar-storsta-synden/>

## 2. TIDIGARE FORSKNING

### 2.1 Forskningen om Jesus - en historisk översikt

I Sverige har en stor del av forskningen om Jesus och Nya testamentet, av förklarliga skäl, varit antingen teologisk eller tvärvetenskaplig med tydligt teologisk prägel. Vidare har mycket av den här forskningen varit exegetisk.<sup>11</sup> En av de främsta forskarna inom Nya testamentets exegetik under andra hälften av 1900-talet, med fokus på Jesu liknelser och gärningar, var Birger Gerhardsson, verksam i Lund och specialiserad på den muntliga traderingen av evangelierna bland de första kristna.<sup>12</sup> Gerhardsson drev tesen att den muntliga traderingen av evangeliet bland de första kristustroende var tillförlitlig eftersom muntlig trädning vid den här tiden fungerade som ett vanligt och etablerat sätt att delge information på. Gerhardsson menade dessutom att berättelserna inte främst varit skriftliga utan inlärd.<sup>13</sup> Den här tesen ska emellertid inte betraktas som allena rådande eftersom det finns andra som menar att enbart de skriftliga källorna från den här tiden kan betraktas som tillförlitliga.

Forskningen om Jesus som historisk person kan delas in i tre faser som sammantaget sträcker sig från 1700-talet till våra dagar. Det vetenskapliga intresset sträcker sig förstås ännu längre tillbaks i tiden, men bestod då mest av textkritisk bibelforskning. Under upplysningstiden började man emellertid att intressera sig för den historiska tillförlitligheten på ett annat sätt, vilket ledde till att man utvecklade nya metoder för att bättre kunna fastställa den.<sup>14</sup> Den första fasen kallas omväxlande för *the first quest* eller *the quest for the historical Jesus*.<sup>15</sup> Den här fasen kännetecknas av ett nyväckt intresse för Jesus levnadsöde vilket resulterade i en uppsjö av Jesusbiografier. Många av dessa innehöll påståenden och antaganden som låg

---

<sup>11</sup> Exegetiken kan förenklat beskrivas som textkritisk bibelforskning och är uppdelad i två ämnesområden: gamla respektive nya testamentets exegetik.

<sup>12</sup> Evangelierna används som samlingsbegrepp på de fyra första böckerna i Nya testamentet: Matteusevangeliet, Markusevangeliet, Lukasevangeliet och Johannesevangeliet. Gemensamt för de här böckerna är att de utgör levnadsbeskrivningar av Jesus.

<sup>13</sup> Gerhardsson 1998: 13f

<sup>14</sup> Porter 2004: 100-120

<sup>15</sup> Detta är även titeln på den bok som Albert Schweitzer gav ut 1906 och som inte bara fick ge namn åt den första fasen, utan även markerade början på slutet av den.

bortom vad den textkritiska bibelforskningen lyckats belägga eller det som framgår om Jesus av evangelierna.<sup>16 17</sup>

De här Jesusbiografierna skildrade ofta sin huvudrollsinnehavare i ett romantiskt skimmer och med påhittade anekdoter, samtidigt som betydelsen av mirakelgärningarna och andra övernaturliga inslag tonades ner. Den här fasen fick ett abrupt slut 1906 i och med utgivningen av Albert Schweitzers samtidskritiska bok "The Quest of the Historical Jesus" och ersattes av en period som, på grund av inaktiviteten inom forskningen om Jesus som historisk person, kallas för *no quest*.<sup>18</sup>

Rudolf Bultmann, en av de mest tongivande teologiska rösterna under *no quest*-perioden, avfärdade den föregående fasens intresse för Jesus som människa och historisk person som irrelevant och onödigt och menade att det enda som spelade någon som helst roll var att Jesus levde, förkunnade och dog på korset.<sup>19</sup>

Ironiskt nog var det en av Bultmanns tidigare doktorandelever från universitetet i Marburg, Ernst Käsemann, som genom ett föredrag 1953, inför andra studenter och kollegor till Bultmann, drog igång det som på sin tid kallades för *the new quest (for the historical Jesus)* men som idag benämns *the second quest*.<sup>20</sup> Käsemann ansåg, till skillnad från mentorn Bultmann (som några år tidigare förvisso mjuknat något i sitt motstånd till det som den första fasens forskare ägnat sig åt), att forskning rörande historiciteten hos evangelierna visst kunde vara av intresse och dessutom lära oss mer om Jesus.<sup>21</sup>

Sedan ungefär början av 1980-talet befinner sig forskningen om Jesus i sin tredje fas, *the third quest*.<sup>22</sup> Den tredje fasen präglas bland annat av ett ökat intresse för att studera Jesus och samhället som han levde och verkade i utifrån andra ämnesperspektiv, så som sociologi och arkeologi, än enbart det teologiska. Det är här som forskningen om Jesus som karismatisk ledare till stor del är hemmahörande, då den tenderar att vara sociologisk, alternativt

---

<sup>16</sup> Powell 1999: 13ff

<sup>17</sup> Witherington 1997: 9-13

<sup>18</sup> Witherington 1997: 9-13

<sup>19</sup> Borg 1994: 187

<sup>20</sup> Witherington 1997: 9-13

<sup>21</sup> Witherington 1997: 9-13

<sup>22</sup> Holmberg 2005: 173

religionssociologisk, vilket inte är särskilt konstigt med tanke på att karismatiskt ledarskap i sig på många håll betraktas som ett utpräglat sociologiskt forskningsområde. Dessutom är intresset för Jesus i egenskap av jude och som aktör i en hebreisk samhällskontext större hos den tredje fasens Jesusforskare än det varit tidigare.

Sammanfattningsvis kan man säga att mycket av de senaste 200 årens forskning om Jesus handlat om vad vi egentligen - med säkerhet - kan veta om denne person, samtidigt som diskussionen kring forskningen till stor del handlat om vilken betydelse (och relevans) som den här kunskapen har. Alltså: Vad vet vi om Jesus och vad behöver vi *egentligen* veta om Jesus? Vad är viktigt i berättelsen om honom? I vilken utsträckning går det att lita på det som står i evangelierna? Spelar det någon roll huruvida vi kan lita på allt som står där? Hur mycket och i vilka avseenden överensstämmer berättelserna i evangelierna med belägg från andra källor (samt med fynd från den epoken)? På vilka punkter stämmer det som står i evangelierna *inte* överens med den övriga kunskapen om den här perioden?

Sammanfattningsvis kan man nog konstatera att Jesus lever i allra högsta grad som forskningsämne samtidigt som han ständigt återaktualiseras genom nya upptäckter, synsätt och prioriteringar.

## 2.2 Jesus som föremål för retorikforskning

Retorikforskningen om Jesus är av förklarliga skäl mindre omfattande än den teologiska och historiska, samtidigt som den ofta har en tvärvetenskaplig approach (vilket i och för sig kan sägas om Jesusforskningen generellt, där det tvärdisciplinära angreppssättet dominerar). Detta förklarar möjligen varför en av de mer namnkunniga forskarna inom det här fältet är religionshistoriker och inte retorikteoretiker. Vernon K. Robbins, verksam vid Emory University i Georgia och i likhet med Gerhardsson och Bultmann specialiserad på den tidiga kristendomen, lade med sin bok "Jesus the Teacher: A Socio-Rhetorical Interpretation of Mark" (1984) grunden för det socioretoriska perspektivet i forskningen om Nya testamentet.<sup>23</sup> Den anglosaxiska retorikforskningen om Jesus - och merparten av den här forskningen är just anglosaxisk - tycks vara uppdelad i två läger: å ena sidan de som intresserar sig för Jesus som retoriker (här hittar vi den ovan nämnde Robbins) och å andra sidan de som undersöker retoriken i vittnesmålen om Jesus, särskilt de bibliska framställningarna av honom.

<sup>23</sup> <http://www.religion.emory.edu/faculty/robbins/index.cfm>

## 2.3 Forskning om ledarskap och karismatiskt ledarskap

Redan de gamla grekerna, närmare bestämt *två* gamla greker vid namn Platon och Aristoteles, intresserade sig för ledarskap som föremål för vetenskapligt studium.<sup>24</sup> Därmed kan studier i ledarskap sägas ha bedrivits redan 500 år före vår tideräknings början. I likhet med retorikämnet uppstod det här ämnet som en kodifierad praxis: genom att studera, och anteckna, vad olika ledare verkade göra rätt och fel byggde man upp en kunskapsbas.

En av de historiskt mest uppmärksammade och betydelsefulla böckerna om ledarskap, tillika en av de första europeiska handböckerna i ämnet, är "Fursten" som skrevs år 1513 av den florentinske politikern och diplomaten Niccolò Machiavelli. Boken, som är tillägnad den dåvarande härskaren i Florens Lorenzo de Medici, förespråkar ett fursteideal där alla medel är tillåtna för att uppnå och behålla makten.<sup>25</sup> "Fursten" är fortfarande ett av de mest lästa och omdiskuterade litterära verken inom det här området och en av få så kallade ledarskapsböcker som flera historiska maktspelare på den internationella scenen - däribland Napoleon, Benito Mussolini och Joseph Stalin - verkar ha gemensamt som referensverk.<sup>26</sup>

Den industriella revolutionen på 17- och 1800-talet, med alla nya arbetsplatser och organisationsformer, väckte på nytt liv i fascinationen för det här ämnet och i början av 1900-talet blev ledarskap officiellt ett vetenskapligt forskningsområde; det var nu som det nya begreppet för ledarskap, management, fick stor spridning.<sup>27</sup> Även om man idag kan se exempel på hur orden ledarskap och management används som synonymer finns det viktiga skillnader.<sup>28</sup> Kanske kan man lättast beskriva skillnaden i de båda begreppen som den mellan en ledare och en chef. Ett annat sätt att belysa skillnaden på skulle kunna vara genom att beskriva ledarskap som interaktion och management som administration.

---

<sup>24</sup> Northouse 2007: 9

<sup>25</sup> Inom engelska, tyska och en del andra språk, till exempel inom den latinska språkgruppen, har Machiavelli givit namn åt en egen -ism: Machiavellianism. Enligt Oxford English Dictionary avser ordet "the employment of cunning and duplicity in statecraft or in general conduct". Vidare står det att detta var ett modeord i England på 1500-talet. *Machiavellianism* används än idag inom engelskan liksom *machiavellian* om personer som inte skyr några medel och använder sig av manipulation som socialt framgångsvapen. (Inom den psykologiska forskningen betraktas den här egenskapen som del av den mörka triaden, jämte psykopati och narcissism.)

<sup>26</sup> [https://en.wikipedia.org/wiki/The\\_Prince](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Prince)

<sup>27</sup> Northouse 2007: 9

<sup>28</sup> Northouse 2007: 9-11

Internationellt sett har forskningen kring ledarskap under de senaste hundra åren varit "positivistisk, essentialistisk, kvantitativ och amerikansk."<sup>29</sup> I Sverige bedrivs den mesta ledarskapsforskningen vid handelshögskolor eller institutioner för företagsekonomi. Därmed inte sagt att all forskning inom ämnet är strikt industrifokuserad. Precis som inom forskningen om Jesus är det vanligaste ett tvärvetenskapligt angreppssätt, där forskningen tar avstamp inom företagsekonomin men tillåts spreta åt psykologin, sociologin, statsvetenskapen etc. Lena Lid Falkmans avhandling "Ledarskapande retorik Dag Hammarskjöld och FN:s övriga generalsekreterare som scen för karisma, dygder och ledarideal" (framlagd vid Handelshögskolan i Stockholm 2009) är till dags dato den svenska doktorsavhandling om ledarskap med störst förankring i retorikämnet.<sup>30</sup> Avhandlingen är en fallstudie om ledarskap genom identifikation och en av de två mest omfattande studierna om karismatiskt ledarskap som mig veterligt getts ut av en svensk forskare. Den andra studien består av boken "Den karismatiska chefen" (2006) som författats av Annelie Elofsson och Thomas Müllern<sup>31</sup> och som pläderar för det karismatiska ledarskapet som ett modernt, demokratiskt och genomgående positivt fenomen eftersom det, enligt författarna, står i motsats till det auktoritära ledarskapet.<sup>32</sup> I sin avhandling kritiserar Lena Lid Falkman deras utgångspunkt och slutsatser då hon i sin tur menar att det ena inte behöver utesluta eller ens stå i konflikt med det andra.<sup>33</sup>

## 2.4 Forskning om karisma och Jesus som karismatisk ledare

Med undantag för de två ovan nämnda studierna i karismatiskt ledarskap verkar det inte bedrivas systematisk karismaforskning i Sverige. När det gäller Jesus som karismatisk ledare kom det en uppsats så sent som förra året (2015) från Institutionen för kultur och kommunikation (IKK) vid Linköpings universitet. Uppsatsen, som är ett examensarbete på avancerad nivå, är skriven av Alexandra Larsson och har titeln "Tiden är inne, Guds rike är nära En analys av Markusevangeliet ur ett religionssociologiskt sektperspektiv". I sin studie

---

<sup>29</sup> Falkman 2009: 62

<sup>30</sup> Som ett extra förtydligande ska det ändå tilläggas "Ledarskapande retorik" alltså inte är någon "retorikavhandling" i bemärkelsen att den inte lades fram inom ämnet retorik. Men när man läser avhandlingen framgår det med all tänkbar tydlighet att den ligger så nära retoriken det går att komma med avstamp i en annan akademisk disciplin.

<sup>31</sup> Thomas Müllern är professor i företagsekonomi vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping.

<sup>32</sup> Falkman 2009: 76-77

<sup>33</sup> Falkman 2009: 77

använder sig författaren (Larsson) bland annat av Max Webers teori om karismatisk auktoritet som en av tre grunder för legitimitet. I sin slutsats kommer hon fram till att det är tydligt enligt framställningen i Markusevangeliet att "Jesus kan beskrivas ha karismatisk auktoritet" samt att det är "relevant att definiera Jesus som en karismatisk ledare utifrån de teorier kring karismatisk auktoritet som diskuterats".<sup>34</sup>

Jesus som sektledare har tidigare behandlats i en kandidatuppsats Högskolan i Gävle, fast med Matteusevangeliet som primärkälla. Även i den uppsatsen har författaren använt sig av Max Webers teori om karismatisk auktoritet.<sup>35</sup>

Vad som är att betrakta som forskning om karisma beror till stor del på hur brett eller snävt man definierar själva begreppet *karisma*. Till exempel så har Lisa Storm Villadsen, lektor i retorik vid Köpenhamns universitet, forskat om förförelse utifrån ett burkianskt perspektiv. Förförelse och karisma är nära besläktade, men knappast samma sak. Detta gäller i ännu högre grad förförelse och karismatiskt ledarskap. Dock gör Villadsen en del, även ur ett karismatiskt forskningsperspektiv, intressanta analyser och tolkningar av Burke gällande bland annat identifikation som förutsättning för övertygelse samt Burkes avfärdande av den kritik mot förförelsen som anklagade den för att vara oetisk. När det gäller den internationella forskningen inom det här området kan det annars vara problematiskt att applicera den rakt av på nationella förhållanden; frågan om kopplingen mellan kultur och karisma är ännu inte slutgiltigt avgjord. Icke desto mindre måste kanske ändå Max Weber anföras som den som gjort det i särklass viktigaste bidraget och haft störst inverkan på den globala karismaforskningen genom sina teorier om karisma och karismatisk auktoritet.<sup>36</sup>

Forskningen kring karisma har emellanåt kritiserats för att missa att ta hänsyn till kulturella skillnader. Den här kritiken måste tas på allvar då "karismatiskt ledarskap handlar just om att skapa kultur".<sup>37</sup>

---

<sup>34</sup> Larsson 2015: 37

<sup>35</sup> Mildner 2002

<sup>36</sup> Webers syn på karisma och teori om karismatisk auktoritet kommer att presenteras, och diskuteras, närmare i kommande kapitel.

<sup>37</sup> Falkman 2009: 76

### 3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

#### 3.1 Ledarskap - definition och ideal

Själva ordet ledare härstammar från gammeltyskans *leader* och avser ett fenomen som fascinerat människor i alla tider.<sup>38</sup> Men trots de senaste hundra årens uppsving för ämnet, och fastän ämnet som sådant sträcker sig 2500 år tillbaks i tiden, finns det fortfarande inte någon etablerad eller allmänt accepterad definition på vad ledarskap är. Däremot finns det gemensamma nämnare som förenar de olika synsätten på ledarskap. Till exempel verkar de flesta som forskar inom det här området vara överens om att ledarskap i någon mån handlar om påverkan.<sup>39</sup> En annan sak som många är överens om är att ledare ägnar merparten av sin tid åt att kommunicera, en del menar dessutom att det är detta som är ledarens egentliga och huvudsakliga uppgift.<sup>40</sup> I den här uppsatsen har jag därför valt att definiera ledarskap som *påverkan genom kommunikation*. Därmed blir även den retoriska dimensionen av ledarskapet belyst, vilket passar bra då detta ju i första hand är en retorisk studie av ledarskap. Den här definitionen eller beskrivningen av vad ledarskap går ut på innebär emellertid en inte helt oproblematiserad avgränsning av ledarskapsbegreppets innebörd. Samtidigt utgör de här två orden - *påverkan* och *kommunikation* - de enda gemensamma variablerna som förenar nästan all ledarskapsforskning.<sup>41</sup> På sätt och vis skulle man därför också kunna argumentera för att den här definitionen är det som återstår av ledarskapsbegreppet när det befrias från alla kontroversiella aspekter. Följaktligen kan man säga att ledarskap, till sin själva kärna, är en retorisk syssla och att retoriken utgör en oundgänglig del av ledarskapet: retorik är en förutsättning för ledarskap.

Parallellt med att studierna kring ledarskap vunnit allt större terräng har även intresset ökat för ledarna som personer: Vilka är de? Har de formats till ledare eller alltid varit det? Kan vem som helst bli en ledare? På samma sätt som talare förväntas besitta vissa särskilda

---

<sup>38</sup> Inom den forntida, antika och klassiska litteraturen är ledare, i antingen heroisk eller demonisk tappning, ständigt återkommande som protagonister respektive antagonister. Bibeln är ett tydligt exempel på detta: Josef, Abraham, David, Johannes Döparen, Jesus och Paulus är alla ledare. Också djävulen framställs i bibeln som en ledare. Detsamma kan sägas om upphovsmännen och centralgestalterna inom de andra världsreligionerna, som Moses, Mohammed och Buddha. Även i den fornnordiska mytologin vimlar det av ledare, som Tor och Oden. .

<sup>39</sup> Northouse 2007: 3

<sup>40</sup> Falkman 2009: 64f

<sup>41</sup> Falkman 2009: 65



egenskaper, förväntas också ledare göra det, vilket återspeglar kommunikationens eller retorikens betydelse för ledarskapet. Quintilianus *vir bonus*-ideal är något som såväl ledare som talare tvingas förhålla sig till.<sup>42</sup> Detta hänger för övrigt ihop med den glorifiering av ledare som går som en röd tråd inom den mesta litteraturen på det här temat, oavsett om det rör sig om vetenskapliga studier, populärfackliga handböcker, nyhetstexter eller självbiografier skrivna av ledare. Något som i sin tur hör samman med tendensen att betrakta *ledarskapet* och *ledaren* utifrån ett romantiskt paradism. Romantikerna under 1800-talets första hälft gjorde skarp åtskillnad mellan *det äkta* och *det konstlade*, där enbart det förstnämnda ansågs värt att beundra. Det viktigaste kriteriet på äkthet var att det (oavsett vad det rörde sig om) skulle vara ett resultat av inspiration snarare än tekniskt kunnande.<sup>43</sup> Romantikernas genidyrgan, som bär på tydligt elitistiska drag och där geniet förlänats sin genialitet av antingen Gud eller "stundens ingivelse", fick allvarliga följder för flera discipliner som fortfarande präglades av upplysningens förnuftsideal.<sup>44</sup> Romantikernas idéer satte tydliga avtryck i det kollektiva medvetandet och färgar än idag synen på bland annat ledarskap och ledarskapets utövare, de så kallade *ledarna*. Synen på ledarskapet som en predestinerad uppgift - ett kall - som man föds till, är ett uttryck för denna romantiska människosyn enligt vilken förmågan att leda är något som finns planterat hos vissa, medan

---

<sup>42</sup> Apropå *vir bonus* som betyder "en god man". Detta att dygder, och i förlängningen kompetens, ofta förknippas med något manligt har också konsekvenser för synen på ledare samt följaktligen för vilka som blir det. I sin avhandling om VD-rekrytering ("Rekrytering av företagsledare: En studie i homosocialitet", 2003, Handelshögskolan i Stockholm) visar Charlotte Holgersson hur personliga egenskaper spelar en avgörande roll vid valet och tillsättningen av nya företagsledare. Framför allt premieras sådana egenskaper som de som rekryterar, det vill säga styrelsen med styrelseordföranden i spetsen, själva besitter. Den som rekryteras ska helst vara man, svensk, ha liknande studie- och yrkesbakgrund som de i styrelsen och en familj bestående av fru och barn. Inom sociologisk och feministisk teori kallas det här fenomenet, när folk väljer att upphöja och premiera andra som påminner om dem själva, för homosocial reproduktion. Den här teorin kommer inte att diskuteras eller analyseras närmare i den här uppsatsen, men könsaspekten kan ändå vara värd att behålla i bakhuvudet vid fortsatt läsning då även den här studien uteslutande kommer att kretsa kring en man.

<sup>43</sup> Hellspong 2004: 33-34

<sup>44</sup> Ett ämne som drabbades hårt av romantikernas korståg mot allt som bara på minsta spår av *metod* var retoriken, vars tekniker och systematiska tillvägagångssätt krockade med romantikernas syn på konst samt verbala och persuasiva förmågor som uttryck för inspiration och originalitet snarare än ett hantverksmässigt kunnande. Enligt romantikerna så var man antingen en bra talare eller så var man det inte, men man kunde inte lära sig att bli det och framför allt så kunde genuint god talekonst aldrig bli till genom teoretiska modeller och träning. Och även om teorin och träningen kanske kunde vara till hjälp för någon, så ansågs ett sådant tillvägagångssätt inte eftersträvansvärt. Bara talangen räknades, och vördades (Hellspong 2004: 33-34).

den är oåtkomlig för andra. Det romantiska paradigmet kommer vidare till uttryck när vissa personer beskrivs som "naturliga ledare". Vad som avses med det här begreppet verkar inte vara helt fastställt, men rimligtvis åsyftar det en person som andra anser formats till ledare "av naturen".

Det problematiska med den romantiska synen på ledarskap som en förmåga "som bara finns där" hos vissa, är att den missar att påverka, och följaktligen även ledarskap, bygger på en interaktiv process.<sup>45</sup> Det måste finnas någon mer än ledaren för att ledaren ska kunna utöva ledarskap; en ledare förutsätter alltså någon mer än sig själv, någon som låter sig ledas. Av det skälet kan ledarskap och begreppet *ledare* också sägas ha sin utgångspunkt en klassisk dikotomi - den mellan *ledaren* kontra *de ledda*. En intressant aspekt i sammanhanget är att ledaren ofta tillskrivs agentskap över situationer medan de på den andra sidan av dikotomin inte sällan framställs som passiva följare, vilket förstås även det hänger samman med den romantiska synen på och glorifieringen av ledare som genier, vilket som i sin tur är tätt förknippat med förväntningarna på *ledaren*, på denne som bärare av vissa *dygder*. (En del så kallade dygder kommer att avhandlas som uttryck för ledarskap, och särskilt karismatiskt ledarskap, längre fram i uppsatsen.)

I kapitlet om tidigare forskning redogjorde jag för skillnaden mellan begreppen *ledarskap* och *management*. Resonemanget är nära besläktat med begreppen *formell* respektive *informell* ledare. En formell ledare är någon som kan härleda sin auktoritet till innehavet av ett ämbete, en position eller titel, någonting som ger den personen möjlighet att med maktmedel (exempelvis hot om krigsrätt, avsked, lönesänkning eller kvarsittning) driva igenom sina beslut ifall medarbetarna inte lyder frivilligt. En informell ledare saknar alla sådana befogenheter, dennes inflytande bygger istället på andras frivilliga underkastelse. För en formell ledare kan det därför vara gynnsamt att använda sig av den informella ledaren som ett opinionsbildande verktyg i syfte att öka graden av frivillig lydnad bland medarbetarna. En situation där den formella och informella ledaren vill olika saker kan resultera i konflikt och att någon av dem får sin makt underminerad. Det idealiska är om den formella ledaren också är en informell ledare och därför inte behöver tillgripa formella maktmedel för att bli åttlydd.<sup>46</sup>

---

<sup>45</sup> Northouse 2007: 3

<sup>46</sup> Ibland hör man uttrycket "naturlig ledare", som verkar syfta på personer som i hög utsträckning anses besitta personliga egenskaper eller förmågor som är förknippade med ledarskap. Inte sällan används det här begreppet som synonym till *informell ledare* och i syfte att markera en skillnad mot

Ledarskap handlar alltså om att påverka medan metoden för detta är kommunikation. Men hur är det med verkställandet; måste inte en ledare få saker gjorda för att övertyga i sin roll som ledare? Ett svar på den frågan skulle kunna vara att ledaren använder sig av kommunikation som verktyg för att få saker gjorda genom andra.<sup>47</sup>

### 3.2 Karisma och det karismatiska ledarskapet

Som begrepp och fenomen är karisma omgärdat av myter, värderingar och förväntningar. Karisma har länge betraktats som någonting abstrakt och mystiskt, vilket gör en tydlig definition desto mer önskvärd som underlag för en analys och diskussion kring det här fenomenet. Men precis som med ledarskapsbegreppet är det svårt att finna en allmänt vedertagen, och av forskare accepterad, definition på karisma, vilket delvis kan förklaras med att det rör sig om ett ord som (precis som "ledarskap") letat sig in i vetenskapen från det allmänna språkbruket och inte tvärtom. Ordet karisma härrör dock från grekiskans *khárisma* som betyder *nådegåva* och i sin tur är en variant på *kharis* som är det grekiska ordet för *nåd*, eller *grace* på engelska.<sup>48</sup> *Khárisma* är även besläktat med ett annat grekiskt ord, *charizomai*, som betyder "visa ynnest".<sup>49</sup> På svenska används ordet karisma huvudsakligen som synonym till *personlig utstrålning*, *charm* eller *tjuskraft*, även om *nådegåva* också dyker upp som en synonym när man slår upp ordet i till exempel Bonniers synonymordbok. En annan i sammanhanget intressant synonym som också anges är gudomlig kraft.<sup>50</sup>

Engelskans *charisma*, som givetvis har samma grekiska rötter som det svenska ordet, har två olika betydelser. I det ena fallet syftar det på en stark attraktionskraft som kan frammana lydnad hos andra. I det andra fallet avser det en gudomligt erhållen kraft eller talang hos en person.<sup>51</sup> Lägg märke till att den första definitionen, som är den som mest påminner om definitionen på ledarskap, också är den som minst påminner om den ursprungliga, från grekiskan erhållna, innebörden av ordet. Samtidigt finns det även i den (förstnämnda) definitionen en antydning om att karisman hör samman med vissa övernaturliga, eller snarare

---

det man uppfattar som motsatsen, alltså en person som har ledarens befogenheter men som saknar "de rätta egenskaperna."

<sup>47</sup> Att "jobba genom andra" förekommer emellanåt också som en (förenklad) definition av ledarskap.

<sup>48</sup> Oxford English Dictionary, 1989, 2 uppl

<sup>49</sup> <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/karisma>

<sup>50</sup> Walter 2008: 286

<sup>51</sup> Oxford English Dictionary, 1989, 2 uppl

övermänniska, drag hos den som besitter den, något som gör att den personen reser sig över resten. Att karisma som begrepp och fenomen är intimt förknippat med religiösa, särskilt kristna, föreställningar om ledarskap blir inte minst tydligt i den neokarismatiska teorin där ledaren betraktas som en ny Messiasgestalt. *Neo*-prefixet antyder att det, enligt den här teorin, uppstått ett nytt (det vill säga samtida) behov av starka, karismatiska ledare. Men framför allt vittnar det om synen på karisma i sin ursprungliga form som en messiansk företeelse. Som framgår av de ovan presenterade tolkningarna av karismabegreppet så finns även här, precis som med synen på *ledaren*, tydliga indikationer på en romantiskt orienterad människosyn; karisman ses inte som en färdighet som går att tillskansa sig genom exempelvis övning, den måste finnas hos personen från början. Som gåva betraktas den som ojämnt fördelad, vilket förstås ytterligare bidrar till att människorna som anses ha den framstår som speciella och "höjda" över andra, dödliga. Vidare betraktas karisman som en slumrande - men inte nödvändigtvis statisk - övernaturlig kraft som är underkastad viljan. Ungefär som trollkarlarna i sagorna, som kan välja om de ska använda sig av sina krafter eller låta bli beroende på tillfälle, förväntas karismatiska personer kunna koppla på och av sin karisma.<sup>52</sup> Liksom ledarskap handlar karisma om påverkan och precis som ledarskap är karisma något som kommuniceras och uppstår i interaktionen mellan människor. Retorik och karisma är således tätt sammanlänkade, till den grad att retoriken inte enbart bör ses som ett verktyg utan också som en förutsättning för karisma. Även om den retoriska förmågan inte nödvändigtvis måste bestå i att vara en skicklig offentlig *talare* - se avsnittet *1.3 Retorik?* om olika retorikdefinitioner - verkar detta likväl vara en egenskap som förenar många karismatiska ledare.<sup>53</sup> Här är visionen, inte främst visionens innehåll utan att ledaren över huvud taget har en tydlig vision, av avgörande betydelse.<sup>54</sup> Emellanåt kan man ibland se bevis på hur ledare, inom olika branscher, beskrivs som "visionärer" samt hur detta betraktas som något positivt och inspirerande.<sup>55</sup> Att karismatiska ledare beskrivs så, eller att ledare som beskrivs så också

---

<sup>52</sup> Falkman 2009: 73

<sup>53</sup> Ett otäck exempel på hur karismatiskt ledarskap kan ha sin grund i talekonst är Adolf Hitler. Han exemplifierar även hur karismatiska ledare tenderar att bygga sina anföranden lika mycket kring formen som innehållet - stil förenat med substans - för att på så vis appellera till åhörarnas känslor.

<sup>54</sup> Falkman 2009: 74

<sup>55</sup> <http://www.kristianstadsbladet.se/ledare/vem-far-oss-att-dromma-idag>, <http://www.foretagsuniversitetet.se/Bloggar/Ledarskap/Ett-visionaert-ledarskap-ger-effektiva-medarbetare>, <http://m.gp.se/nyheter/goteborg/1.2903198-sokes-en-visionar-problemlosare>, <http://www.jp.se/article/en-duktig-ledare-och-en-visionar/>

ofta betraktas som karismatiska<sup>56</sup>, är kanske inte så konstigt med tanke på visionens avgörande betydelse för ledarens framtoning som karismatisk. Det karismatiska och visionära ledarskapet är således nära släkt.

En annan, för karismatiska ledare, utmärkande egenskap är det pathospräglade sättet att argumentera och kommunicera i stort. Karismatiska ledare utmärker sig inte genom sin förmåga att vädja till förnuftet och logiken utan tvärtom, de använder sig gärna och i första hand av känslorargument. Man kan säga att känslor är trippelt centrala inom karisma:

- 1) För det första förväntas karismatiska personer själva ha ett brett känsloregister,
- 2) Karismatiska människors kommunikation domineras av känslouttryck och vädjan till publikens känslor,
- 3) Slutligen kan man hävda att karisma som fenomen uppfattas emotionellt, vilket är en del av dess abstrakta natur som gör den svårdefinierad.

Karisma är alltså som uttrycksmedel starkt kopplat till pathos: om ethos är målet så är pathos metoden, "ethos genom pathos" är därmed formeln. Det behöver inte bara ha att göra med publikens identifikation med ledaren, alltså att denne på något sätt "speglar" känslöstämningarna hos de andra. Det kan lika gärna ha att göra med något så enkelt som att människor finner det förtroendeingivande när någon utstrålar engagemang eller vågar visa känslor. Som så ofta annars förutsätter detta fingertoppskänsla hos den som agerar när det handlar om att läsa av vad som lämpar sig bäst i en given situation.

Vilket kanske framgått ovan, om än underförstått, är karismatiska människor ofta skickliga kommunikatörer av känslor och visioner. Något som leder till frågan: Är vältalighet ett måste för att uppfattas som karismatisk? Inte nödvändigtvis, då karisma även kan manifesteras genom gärningar, kroppsspråk och andra uttryck. För karisman som sådan är vältalighet därför ett indicium snarare än ett kriterium. Men för det *karismatiska* ledarskapet är karisman ett kriterium som måste uppfyllas eftersom det förutsätter förmågan att "sälja in" den egna visionen. Vältaligheten och visionen kan därför sägas utgöra skillnaden mellan en karismatisk ledare, som har detta, och någon som är karismatisk men inte nödvändigtvis en ledare.

Men kan en karismatisk ledare verkligen övertyga genom bara ord, måste inte orden också följas upp av handling? Svaret på den frågan verkar till stor del bero på ledarens ifrågasättning med sin påverkan samt graden av karisma. Det kan förstås leda till problem för

---

<sup>56</sup> En genomlysning av karisma och de egenskaper som utmärker den leder alltför lätt in i en hönan och ägget-återvändsgränd.

ledaren om visionerna som målats upp av denne är sådana att de är svåra eller rent av omöjliga att uppfylla. En att en sådan här situation ska uppkomma är knappast heller helt osannolikt med tanke på att ett visst mått av grandiositet är vanligt förekommande när karismatiska ledare presenterar sina visioner. På sätt och vis, och till vis del, är grandiositeten kanske även en nödvändighet, eftersom deras visioner helst ska "trumfa" andras visioner som en del av deras karisma. Men givet att en karismatisk ledare stärker sitt ethos ytterligare och därmed också uppfattas som ännu mer karismatisk genom att utöver att visualisera sina visioner åt anhängarna också verkställa dem med framgång, är detta förstås önskvärt om än inte helt nödvändigt för att vara en karismatisk ledare. Desto viktigare är i så fall själva handlingskraften som sådan: att *våga* ta sig an en utmaning eller verkställa någonting. Om ledarskap i sig självt är påverkan genom kommunikation så handlar det karismatiska ledarskapet till stor del om *vad* det är som man kommunicerar, samt *hur* man kommunicerar det. Och eftersom formeln för karisma är ethos genom pathos är det rimligt att utgå ifrån att en anseilig del av en karismatisk ledares kommunikation syftar till att stärka dennes ethos för att därigenom befästa dennes position som ledare, samt att detta primärt sker genom argument som appellerar till andras känslor istället för deras förnuft. Som en följd därav blir också kommunicerandet av dygder viktigare för en karismatisk ledare än andra ledare. Det karismatiska ledarskapet är alltså inte resultatorienterat, utan kommunikationsorienterat. En förförisk och storartad vision, vackert inpacketerad i en tilltalande språkdräkt, följt av ett djärvt och kraftfullt agerande kan därför sägas vara självändamål i ett karismatiskt ledarperspektiv, och i vilket fall av större betydelse än resultatet eller att genomförandet fullföljs. Mod och handlingskraft är således viktiga komponenter inom karismatiskt ledarskap.

Karisma handlar till stor del om att vara det andra inte är och göra det andra inte gör. Att vara mer än andra, om man så vill. Eller *över*. En person som smälter in i väggen är inte karismatisk, i alla fall inte just då. För en karismatisk *ledare* är detta av avgörande betydelse, då ledarens auktoritet ständigt måste rättfärdigas på nytt.

Är karisma rakt igenom positivt? Att karisma kan fungera som ett verktyg för framgång, inte minst för aspirerande ledare, verkar de flesta vara överens om, samt att detta i sig inte nödvändigtvis behöver vara något dåligt. Dock kan man i diskursen om karisma även ana en tendens att se på den som en genväg eller ett sätt att fuska sig förbi meritokratiska belönings- och befordringsssystem. Karismatiska ledare framställs även ganska ofta som mästare på att ställa sig in hos ägare och medarbetare genom att "snacka snyggt", men då menat som något

negativt och som en underförstådd kritik mot deras, av andra upplevda, oförmåga att följa upp orden med konkreta resultat. Den här kritiken mot karisma har slående likheter med den, i mina ögon felaktiga, kritiken mot retorik som "tomt prat". I bägge fallen handlar det om en upplevd motsättning mellan stil och substans (samt en snäv och ytlig tolkning av begrepet *retorik* som en synonym till *vältalighet*). Detta anser jag är en falsk dikotomi då det ena inte behöver utesluta det andra. På sätt och vis kan retorikens uppgift sägas vara att göra kärnan i ett budskap mottagarvänligt, och då är den kommunikativa *paketeringen* av budskapet viktig, men detta är inte samma sak som att dölja avsaknaden av en verklig kärna med en snygg paketering. Snarare bör kraften och effekten med vilket ett budskap framförs också tala för kvalitén på själva budskapet. Som Esaias Tegnér sa: "Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta."<sup>57</sup> Av detta följer rimligtvis att *det klart sagda är det klart tänkta*.

Som jag var inne på i början används det svenska ordet karisma som synonym till charm och tjuskraft, vilket möjligen kan bidra till att förklara kluvenheten vad gäller dess laddning: charm och tjuskraft kan ju vara både positivt och negativt, helt beroende på vad som avses och hur de här egenskaperna används. Vissa ser dessutom med misstänksamhet på karisma som något farligt, vilket möjligen kan bero på att flera diktatorer och brottslingar genom historien tillskrivits karismatiska egenskaper.

### 3.3 Weber - karisma som fundament för makt

Enligt Max Weber kunde varje historisk relation mellan maktutövare och människorna under dem i hierarkin analyseras utifrån tre idealtyper av legitimitet hos, framför allt politiska, ledare: karismatisk, traditionell respektive rationell legitimitet. Dessa tre olika idealtyper resulterar i sin tur i olika former av ledarskap: karismatisk auktoritet innehas av en person som bestämmer genom kraften i sin utstrålning, traditionell auktoritet tilldelas en eller flera personer (vanligtvis patriarker eller äldste) utifrån urgamla seder, konventioner och traditioner medan rationell - också kallad legal-rationell - auktoritet återfinns i exempelvis byråkratiska och demokratiska institutioner och bygger på logiskt utformade lagar, regler och stadgar.

---

<sup>57</sup> Sigrell 2010: 17

Det är viktigt att påpeka att Weber konstruerade den här modellen med främst politiska styrelseskick i åtanke. Men det går, vilket kommer utforskas närmare i analyskapitlet, att på goda grunder betrakta Jesus som inte enbart en religiös utan även som en politisk ledare. Lägg märke till hur den karismatiska auktoriteten skiljer sig från de övriga två auktoritetsformerna: medan innehavarna av såväl traditionell som rationell auktoritet kan förlita sig till sin organisationsform och olika bestämmelser, kan den karismatiska ledaren enbart förlita sig till sig själv och sin förmåga att frammana frivillig underkastelse hos andra. I sin syn på karisma ansluter sig Weber till den romantiska föreställningen om den som något magiskt och mystiskt, en dygd som gör bärarna av den speciella och annorlunda från mängden.<sup>58</sup> Också Weber betraktar karisma som något som "ligger latent hos dem som har det".<sup>59</sup> Den kan, enligt Weber, "väckas" men inte "läras in".<sup>60</sup> Om karisma som maktmedel och upphöjande egenskap skriver han:

"The term charisma will be applied to a certain quality of an individual personality by virtue of which he is set apart from ordinary men and treated as endowed with supernatural, superhuman, or at least specifically exceptional powers or qualities. These are such as are not accessible to the ordinary person, but are regarded as of divine origin or as exemplary, and on the basis of them the individual concerned is treated as a leader."<sup>61</sup>

Av detta kan vi dra slutsatsen Weber betraktade karisma som en så positivt särskiljande egenskap att den nästan oundvikligen resulterar i någon form av upphöjelse. Eller med andra ord: alla ledare behöver inte, och kan kanske inte heller, vara karismatiska, men alla som är karismatiska har åtminstone en egenskap som kan upphöja dem till ledare.

## 4. MATERIAL OCH METOD

### 4.1 Primärkällor - urval och källkritik

Som mitt retoriska objekt har jag valt Matteusevangeliet. Anledningen till att valet landet på just evangeliet enligt Matteus, och inte någon av de övriga tre författarna bakom

---

<sup>58</sup> Weber 1947: 358f

<sup>59</sup> Falkman 2009: 72

<sup>60</sup> Weber 1947: 367

<sup>61</sup> Weber 1947: 358f



Jesuskildringarna i Nya testamentet<sup>62</sup>, är att hans text står för den utförligaste skildringen av Jesu liv, ord och gärningar. Vidare är Matteus den ende som återger flera av Jesus tal som kompletta anföranden, såsom bergspredikan, utsändningstalet, liknelsetalet samt talet om tidens slut. I författarkollegorna Markus, Johannes och Lukas Jesuskildringar återfinns endast stycken ur dessa anföranden, och då som enstaka fragment levererade vid olika tillfällen och inte som byggstenar i ett sammanhållet anförande. Matteus är med andra ord den av de bibliska författarna som fäst störst vikt vid att skildra Jesus i undervisningssituationer och som talare. Sammantaget är alltså Matteusevangeliet det vittnesmål om Jesus som bäst tjänar syftet i den här uppsatsen.

När det gäller användandet av bibelkällor som primärkällor i uppsatser dyker av naturliga skäl frågan om historisk tillförlitlighet upp. Emellertid är den delen av frågeställningen i den här uppsatsen som handlar om Jesus och evangeliet sådan att det egentligen inte spelar någon roll huruvida allt eller inget är historiskt belagt. Syftet med den här uppsatsen är att undersöka på vilket sätt som Jesus uppfyller kriterierna på karismatiskt ledarskap i Matteusevangeliet, inte huruvida Jesus var karismatisk i verkligheten. Det är enbart framställningen av Jesus hos Matteus som är relevant för den här undersökningen. Även när det gäller andra händelser verkar lärjungarnas erinringar skilja sig åt. Dock är det oftast inte de här små detaljerna (som alltså kan skilja sig åt) som är det viktiga i berättelserna, kärnan finns istället i undervisningen som är densamma oavsett vilken av de fyra författarnas texter man läser.<sup>63</sup>

För att ändå kommentera frågan om historisk tillförlitlighet verkar de flesta forskare inom ämnet idag ense om att Jesus var en historisk person. Vad gäller kronologin för hans olika

---

<sup>62</sup> De tre övriga evangelierna är skrivna av Markus, Lukas och Johannes.

<sup>63</sup> Ta exempelvis historien med fikonsträdet som vissnade så som den återges i Matteusevangeliet 21:18-22 respektive Markusevangeliet 11: 12-14 och 20-26 (när det gäller bibelcitatet har valt att genomgående i uppsatsen ange kapitel- och versnummer enligt vedertagen praxis). Enligt Matteus inträffade alltihop vid ett och samma tillfälle när de var på väg in till stan; Jesus fick syn på trädet när de gick förbi det, han blev hungrig men hittade ingen frukt på det, varpå han blev arg och förbannade trädet vilket fick till följd att det vissnade tvärt. Enligt Markus inträffade alltihop på två dagar: första dagen passerade de trädet efter att ha varit i Betania och det var då som Jesus förbannade det för att det inte fanns någon frukt på det, men det var först när de gick förbi trädet igen morgonen därpå som de såg att det faktiskt hade vissnat. Här har vi alltså två minnesfragment av samma händelse som inte stämmer överens. Samtidigt är det viktiga inte ifall detta inträffade på en eller två dagar, när de var på väg från eller till staden eller om det var på morgonen eller eftermiddagen. Det viktiga är budskapet och den sensmoral kring händelsen som Jesus levererar direkt efteråt till följd av lärjungarnas frågor. Och på den punkten stämmer båda vittnesmålen överens.

anföranden och gärningar så både bekräftar och motsäger Matteus, Markus, Lukas och Johannes varandras vittnesmål. Som jag redan konstaterat redogör exempelvis Matteus för flera stora tal som Jesus höll enligt honom men som hos de övriga tre författarna är utspridda till olika tillfällen.

Bibeln kan läsas som både historiskt dokument och skönlitterär prosa, beroende på syftet med läsningen. Närläsningen av Matteus text under researcharbetet inför den här uppsatsen gjordes med frågeställningarna i åtanke, vilket gjorde det såväl möjligt som nödvändigt för mig som läsare att lägga historicitetsaspekten åt sidan och enbart angripa texten som ett vittnesmål och en levnadsteckning om en ledare.

På svenska har Bibeln utkommit i en hel rad, av varandra oberoende, översättningar. I den här uppsatsen har jag primärt valt att använda mig av Bibelkommissionens översättning av Nya testamentet från 1981 (vanligtvis förkortad NT-81). Det främsta skälet till att det blev just NT-81 är att det, enligt min mening, är den mest välskrivna svenska översättningen.

Men hur välgjord en översättning än är, kan man aldrig vara nog försiktig och kritisk. Detta gäller särskilt översättningar av skönlitterära verk. Och ur prosaisk och stilistisk synpunkt bör Bibeln ses som en skönlitterär text, även om mycket i den kan beläggas historiskt. Därför har jag även valt att kontrollera varje bibelcitat och -stycke som analyseras mot en annan bibelöversättning från ungefär samma period, nämligen Svenska folkbibeln från 1998.

## 4.2 Sekundärkällor - urval och källkritik

Utöver Lena Lid Falkmans avhandling "Ledarskapande retorik" har jag även haft viss användning av Peter G. Northouses sammanställning "Leadership - Theory and Practice", delar av Max Webers "The Theory of Social and Economic Organization" samt, i mindre utsträckning, Niccolò Machiavellis "Fursten". De här böckerna betonar olika ledarstilar och olika aspekter av ledarskap (även om Northouse kan sägas vara hyfsat heltäckande). Vad Webers bok anbelangar är den en bearbetad utgåva gjord långt efter hans död. Anledningen till varför jag tar upp detta är att jag tror det är viktigt att se upp med källor där författaren inte

haft den slutgiltiga kontrollen över sitt material. Källkritik är alltid nödvändigt, men extra viktigt i sådana här fall. I det här fallet har jag emellertid bedömt källan vara tillförlitlig.<sup>64</sup>

### 4.3 Metodval

*Hermeneutiken* - läran om tolkning - är en kritisk textvetenskap som uppstod i samband med reformationen i norra Centraleuropa, i reaktion mot (den katolska) kyrkans månghundraåriga tolkningsmonopol av Bibeln. Martin Luther och hans anhängare ville översätta de judeokristna urkunderna till nationalspråk så att även vanligt folk, som till skillnad från den kyrkliga eliten saknade kunskaper i klassiska språk, skulle ges möjlighet att förstå vad som stod där. Dessutom var de måna om att inte upprepa den förvrängning av budskapet i Bibeln som de menade att de katolska auktoriteterna gjort sig skyldiga till. Därför utvecklade protestanterna ett nytt textkritiskt angreppssätt: hermeneutiken.<sup>65</sup>

Idag betraktas hermeneutiken allmänt som de humanistiska vetenskapernas metod, då dessa i avsevärt högre utsträckning än naturvetenskaperna är *tolkande* vetenskaper.<sup>66</sup> Till skillnad från de naturvetenskapliga metoderna har hermeneutiken inte som mål att förklara, utan snarare ge möjlighet till en *förståelse* av materialet.<sup>67</sup> Objektivitet betraktas därför inom hermeneutiken varken som en förutsättning eller som särskilt eftersträvansvärd. Slutligen är den hermeneutiska tolkningen uppbyggd som en cirkel, där forskaren mot slutet av tolkningsprocessen återvänder dit den började, fast då med nya och fördjupade insikter kring materialet.

Den valda metoden i den här uppsatsen kan konkret sägas bestå av en närläsning av hela Matteusevangeliet samt ett urval av vissa stycken därifrån som analyserats utifrån ett, till stor del weberianskt, ledarskaps- och karisma-paradigm i syfte att besvara frågeställningarna. Med "valda stycken" avses verser som belägger att Jesus agerade som en karismatisk ledare. I analysen kommer särskilt fokus ges åt Max Webers teori om olika politiska styrelseskick.

---

<sup>64</sup> Webers tankar om olika idealtyper av legitimering publicerades ursprungligen 1919 i form av ett manuskript av det föredrag på temat *Politik als Beruf* ("Politik som yrke") som han höll inför en grupp fackligt organiserade studenter i München tidigare samma år.

<sup>65</sup> Klausen 2006: 37

<sup>66</sup> Klausen 2006: 175

<sup>67</sup> Klausen 2006: 175

#### 4.4 Avgränsningar

Matteusevangeliet utgör i sin helhet en omfattande levnadsteckning av Jesus och utan tvekan den mest kompletta Jesusbiografin av de fyra i Nya testamentet (trots att det även i den saknas vissa detaljer som finns med hos de andra, som till exempel att Jesus föddes i ett stall och under tonåren undervisade de skriftlärda i templet). Därför har avgränsningar av primärmaterialet varit av avgörande betydelse i det här uppsatsarbetet. Jag har valt ut några stycken och verser i syfte att ge skäl för tesen att Jesus framställs som en karismatisk ledare. Detta är emellertid inte alla ställen i texten som skulle kunna fungera som argument för den här tesen. Den som letar aktivt kommer att upptäcka att det i Matteusevangeliet vimlar av verser, stycken och hela berättelser, som inte finns med i den här analysen, men som likväl hade kunnat göra det ifall jag inte ansett att det räckt med styckena jag valt och ifall det påbjudna uppsatsformatet varit mer omfattande.

## 5. ANALYS

### 5.1 BAKGRUNDEN

#### 5.1.1 Israel - en weberiansk genomlysning

I Israel vid tiden då Jesus levde betraktades inte religionen som enbart en privatsak, som den gör idag i länder där stat och samfund hålls strikt åtskilda. Hela det israeliska samhället genomsyrades och präglades av religiösa påbud och symboler hämtade från det hebreiska folkets historia. Till grund för den hebreiska kulturen låg Tanach<sup>68</sup> som även låg till grund för delar av rättsväsendet, jämte de lagar och förordningar som den romerska ockupationsmakten låtit införa. Det är ingen överdrift att tala om det israeliska samhället vid den här tiden som en teokrati, där den politiska makten delades, om än ojämnt, mellan tre olika institutioner:

- 1) Den romerska ockupationsmakten. Den överlägset starkaste av maktinstitutionerna vars inflytande upprättshölls med militära våldsmedel. Överst i beslutspyramiden fanns ståthållaren som fungerade som den romerska kejsarens förlängda arm i det ockuperade området. Om vi applicerar Max Webers teori om de tre legitimeringsgrunderna för politisk styrning på den israeliska samhällsmodellen vid den här tiden så framstår den romerska maktinstitutionen, genom sitt våldsmonopol och sin pyramidalt hierarkiska och byråkratiskt militariserade organisationsform, som ett skolexempel på legal-rationell auktoritet.
- 2) Fariseerna och saddukeerna. Dessa grupper, som betraktades som de främsta experterna och uttydarna av den heliga skriften, konstituerade tillsammans ett religiöst råd av patriarker och äldste, som teoretiskt sett berövats på sin politiska makt av romarna men som i praktiken utgjorde en mycket stark maktfaktor i det israeliska samhället. Saddukeerna kom till största delen från rika, jordägande familjer medan bakgrunden hos fariseerna, som stod i opposition till saddukeerna, i allmänhet var mer plebejisk.<sup>69</sup> Tillsammans tog fariseerna och saddukeerna

---

<sup>68</sup> Tanach ingår även i den kristna Bibeln och kallas där för Gamla testamentet. Den viktigaste och, enligt hebreisk tro, heligaste delen i Tanach utgörs av Torah som består av de fem första böckerna i Gamla testamentet, de så kallade Moseböckerna.

<sup>69</sup> Här och var i Matteusevangeliet förekommer begreppet "skriftlärda" som synonym eller omskrivning för saddukeerna. Till exempel i Matteus 12:38: "Sedan sade några skriftlärda och fariseer till honom [Jesus]". Eller som i Matteus 15:1: "Sedan kom fariseer och skriftlärda från Jerusalem fram till Jesus". Även Jesus säger så om dem: "De skriftlärda och fariseerna har satt sig på Moses stol." (Matteus 23:2) Det här sättet att referera till dem tyder på att saddukeerna, i högre utsträckning än fariseerna, förknippades bildning och, kanske framför allt, utbildning.

på sig ansvaret som upprätthållare av (religiösa) normer, seder och traditioner i det israeliska samhället.<sup>70</sup> Med weberianska ögon framstår de fariseerna och saddukeerna tillsammans närmast som en karikatyr av hur traditionell auktoritet ser ut.<sup>71</sup>

3) Kungen av Israel. Ämbetet var egentligen påtänkt som ett beslutsfattande organ, men under den romerska ockupationen var innehavaren av ämbetet i praktiken berövad på det mesta av sitt politiska inflytande som istället hamnade hos den romerske ståthållaren, vilket gjorde att kungens uppgift i realiteten blev att legitimera det romerska styret genom sitt passiva stöd och som symbol för kontinuitet (ett slags motvikt till turbulensen just då i det israeliska samhället).<sup>72</sup> Det är svårt att med säkerhet avgöra var i Webers modell som kungen av Israel bäst hör hemma i sin roll som marionett åt romarna. I sin ursprungliga och maktutövande tappning uppfyller han definitivt kriterierna för legal-rationell auktoritet. Samtidigt är han i sin roll som kung och ensam regent den ende av de tre israeliska maktinstitutionerna med verkligt goda förutsättningar att även styra genom karismatisk auktoritet.<sup>73</sup> Kan då inte kung också, åtminstone till viss del, styra genom traditionell auktoritet? Svaret är ja, men förutsatt att kungen som institution bärs upp av seder snarare än av lagar och i de allra flesta fallen är monarkens roll som härskare, eller symbolisk statschef, fastställd genom landets författning, lagar och förordningar. Beträffande kungen av Israel så var han, om än indirekt och ofrivilligt, en del av romarnas maktapparat och således i den rollen både en upprätthållare och snyltare av deras legal-rationella auktoritet.

Som exemplen ovan visar fanns det, när Jesus växte upp och blev vuxen, ett karismatiskt tomrum att fylla för den som var intresserad och hade de rätta egenskaperna. Detta blev inte minst tydligt genom Johannes döparens framgångar som förkunnare av ett radikalt religiöst

---

<sup>70</sup> I praktiken fungerade de som en slags moralpolis som höll koll på hur folk levde och även tog sig friheten att emellanåt utdöma och verkställa hårda straff för försyndelser.

<sup>71</sup> Som jag nämnde i teorin brukar den traditionella auktoriteten innehas av just patriarker eller råd bestående av äldste. Webers sätt att beskriva de utmärkande dragen för den här auktoritetsformen antyder att han kan ha haft just äldre klansamhällen, religiösa institutioner och teokratiska samhällsstrukturer i åtanke.

<sup>72</sup> [https://en.wikipedia.org/wiki/Herod\\_the\\_Great](https://en.wikipedia.org/wiki/Herod_the_Great)

<sup>73</sup> Jag skriver "även" då en kung ofrånkomligen måste ha också det legal-rationella systemet på sin sida. Men ingenting hindrar en kung, som är tillsatt genom en författning, att komplettera den legal-rationella auktoriteten med karismatisk auktoritet.

budskap.<sup>74</sup> Och precis som med Jesus fanns det de som menade att Johannes döparen uppfyllde en gammal profetia.<sup>75</sup>

### 5.1.2 Jesus bakgrund

*"Släkttavla för Jesus Kristus, son av David, som var son av Abraham. Abraham var far till Isak, Isak till Jakob, Jakob till Juda och hans bröder, Juda till Peres och Sera, vilkas mor var Tamar, Peres till Hesron, Hesron till Ram... [...] ... och Ishai till David, konungen. David var far till Salomo, vars mor var Urias hustru, Salomo till Rehabeam, Rehabeam till Avia, Avia till Asa, Asa till Josafat, Josafat till Joram, Joram till Ussia... [...] ... och Josia till Jojakim och hans bröder, vid den tid då folket fördes bort till Babylon. Efter bortförandet till Babylon blev Jojakim far till Shealtiel, Shealtiel till Serubbabel, Serubbabel till Avihud, Avihud till Eljakim, Eljakim till Asor... [...] ... och Jakob till Josef, Marias man; av henne föddes Jesus som kallas Kristus. Antalet släktled är alltså: från Abraham till David fjorton led, från David till fångenskapen i Babylon fjorton led och från fångenskapen i Babylon till Kristus fjorton led."*<sup>76</sup>

Bibelcitatet ovan är en något förkortad version av Jesu släkttavla som sträcker sig i 42 led, från Abraham till Jesus. För en nutida läsare kan den här inledningen förefalla ointressant, seg och onödigt lång. Men för de första kristustroende fungerade den garanterat som en effektiv förstärkare av Jesus förtroendekapital som ledare. För en israelit som ville imponera på andra israeliter genom att skylta med sina anfäder, var detta den idealiska släkttavlan. Här finner vi de mest centrala gestalterna i judarnas berättelse om sitt ursprung: ärkepatriarken Abraham

<sup>74</sup> Enligt Matteusevangeliet 3:1-6 "uppträdde Johannes döparen i Judeens öken och förkunnade: 'Omvänd er. Himmelriket är nära.'" Hans kläder var gjorda av kamelhår medan födan bestod av "gräshoppor och vildhonung". Om hans popularitet står det: "Folket i Jerusalem och hela Judeen [sammansatt ett mycket stort geografiskt område med tanke på att folk vid den här tiden oftast var tvungna att gå till fots när de skulle någonstans] och trakten kring Jordan kom ut till honom, och de bekände sina synder och döptes av honom i Jordan." Även Jesus döptes så småningom av honom.

<sup>75</sup> Matteusevangeliet 3:3 och Jesaja 40:3. Längre fram i analysen går jag igenom hur en gammal judisk profetia om en ny Davidgestalt kan ha bidragit till Jesus popularitet (och auktoritet).

<sup>76</sup> Matteusevangeliet 1:1-3, 6-8, 11-13, 16-17

som av många betraktas om judarnas stamfader, dennes son Isak som enligt legenden nästan offerades av sin far Abraham som ett slaktoffer efter att Gud krävt detta av Abraham (ordern återkallades i sista stund), Isaks son Jakob som betraktas som en av de verkligt stora judiska patriarkerna (han var bland annat far till Josef som, enligt Första Moseboken i Gamla testamentet, såldes till Egypten som slav av sina äldre bröder men senare gjorde karriär inom den egyptiska statsapparaten; enligt den här släkttavlan härrör Jesus emellertid inte från Josef utan från en av dennes äldre bröder - Juda) samt, förstås, kung David, den kanske mest legendariska av de judiska konungarna (som i sin ungdom dödade jätten Goliat och senare ärvde kungatronen av Saul; David står även angiven som upphovsman åt flera av texterna i Psaltaren). Ur ett ethosperspektiv är David måhända den viktigaste personen i Jesu släkttavla, då han av många betraktades som en föregångare till Messias. Enligt en urgammal judisk profetia skulle Messias komma ur Davids ätt. Kung David ansågs vidare vara den som mer än någon annan kung bidrog till att göra Israel stort och mäktigt och med tanke på att Israel vid tiden för Jesu födelse och död var en romersk koloni, vilket många israeliter upplevde som förnedrande, är det rimligt att utgå från att romantiseringen av "den davidianska storhetstiden" var extra påtaglig och utbredd när Jesus levde.

Detta var således en på alla sätt och vis optimal släkttavla för den som vid den här tiden önskade göra sig ett namn som judisk profet och aspirant till den tron som en gång tillhört David. Det finns emellertid inga belägg i Matteusevangeliet för att Jesus någonsin skulle ha skrytit om sitt kungliga ursprung på sin fars sida, men det behövdes ju inte heller - den ovan citerade inledningen av Matteusevangeliet gör det jobbet åt honom, åtminstone när det handlar om kristna som tar del av hans livsberättelse genom att läsa Bibeln.

För en ledare som vill bli omtyckt är det en fördel om denne kan ge intrycket av att ha ärvt makten av en familjemedlem, då det faktum att makten redan ligger hos en viss familj i sig tenderar att bli till ett argument till varför makten även fortsättningsvis bör ligga där. Det menar Machiavelli som skriver att det i arvfurstendömen "är mycket mindre svårt att behålla makten" och att det enda fursten behöver tänka på där är att "inte åsidosätta traditionerna från förfäderna, för övrigt kan han handla efter omständigheterna."<sup>77</sup> Machiavelli skriver vidare att "den som är född till furste har mindre orsak och mindre behov av våldsmetoder än andra, ty det är just därpå det beror att han är mer älskad av folket, och om inte synnerligen stora laster

---

<sup>77</sup> Machiavelli 1987: 10



gör honom förhatlig, är det alldeles naturligt att hans undersåtar älskar honom."<sup>78</sup> Notera att det ska till "synnerligen stora laster", enligt Machiavelli, för att en arvfurste inte ska bli älskad.

Givetvis inställer sig frågan om inte detta är ett argument *mot* Jesus som en karismatisk ledare samt ett argument för Jesus som en ledare vars legitimitet istället byggde på traditionell auktoritet? Som vi redan konstaterat i fallet med kungen av Israel finns det till att börja med egentligen ingen riktig motsättning mellan att traditionell och karismatisk auktoritet; en ledare kan mycket väl ha båda två. Dessutom var Israel vid den här tiden ett strikt hierarkiskt samhälle präglad av låg social rörlighet.<sup>79</sup> Mycket talar för att man var tvungen att kunna åberopa något slags ärvd legitimitet för att kunna bli ledare. Och för en Messias-aspirant var detta i så fall ännu viktigare, främst på grund av kriterierna i profetian men också för att den som ville framstå som Messias indirekt gjorde anspråk på den judiska tronen.

Dessutom: Om Machiavelli har rätt i att det enda som krävs av en arvfurste - och i det här fallet kan vi använda begreppet *arvfurste* brett så att det inte bara omfattar den italienska renässansadeln, som Machiavelli ursprungligen vände sig till med sin "Fursten", utan även inkluderar alla vars blodsband förlänar dem viss legitimitet som ledare - för att denne ska bli älskad är avsaknaden av "synnerligen stora laster", skulle man dessutom kunna säga att ribban för att uppfattas som karismatisk är bra mycket lägre för en sådan ledare än för andra ledare som inte ärvt sin ställning. Jag tycker också att man kan gå ännu längre, genom att vända på det hela: istället för att bara se karisma som ett möjligt och användbart verktyg hos en ledare som ärvt sin makt, kan man lika gärna välja att se den ärvda makten som en del av en ledares karisma och i det här fallet den messianska karisman. Messias kunde inte vara vem som helst. Den som ville framstå som Messias var, som nämnts ovan, tvungen att uppfylla vissa kriterier, vilket innebär att oavsett hur karismatisk Jesus än var som person, och som ledare, så hade det inte räckt för att framstå som en messiasgestalt om han inte också uppfyllt de här kriterierna. För att kunna framstå som en messiasgestalt var han tvungen(!) att ha just den här specifika bakgrunden. Och eftersom mycket av Jesus karisma bygger på att han är en messiasgestalt, samtidigt som hans ställning som messiasgestalt i sin tur till stor del bygger på

---

<sup>78</sup> Machiavelli 1987: 10f

<sup>79</sup> Något som Jesus fick erfara då han under ett besök i sin hemstad skulle undervisa i synagogan men fick sin auktoritet ifrågasatt för att han var "snickarens son". Det är från den här berättelsen i Matteusevangeliet 13:53-58 som vi fått uttrycket "man kan aldrig bli profet i sin hemstad" eller, som det numera heter, "man kan aldrig bli profet i sitt eget land".

hans bakgrund, går det att hävda att den här bakgrundshistoriken bidrar till framställningen av Jesus som en karismatisk ledare.

### 5.1.3 Mer om profetians betydelse

Även om det ovan avhandlade släktrådet var nog så imponerande och avgörande för Jesus karriär som profet och messiasgestalt, hade det knappast räckt som ensamt argument till varför Jesus borde bli kung. I så fall hade ju hans far och farfar, och sannolikt väldigt många av hans manliga släktingar, kunnat lägga fram liknande anspråk, men att det skulle ha skett finns det inget stöd för i Matteusevangeliet. Jesus var därför, trots profetian, i högsta grad tvungen att förtjäna ledarskapet på egna meriter, vilket han gjorde genom karisma då ingen annan väg till inflytande och makt låg öppen för honom.

Det finns för övrigt i Matteusevangeliet ytterligare bevis på hur Jesu ethos som ledare byggs upp genom olika argument till varför han skulle vara predestinerad till ett visst uppdrag:

*"Med Jesu Kristi födelse förhöll det sig så: hans mor, Maria, hade blivit trolovad med Josef, men innan de hade börjat leva tillsammans, visade det sig att hon var havande genom helig ande. Hennes man Josef, som var rättfärdig och inte vill dra vanära över henne, tänkte då skilja sig från henne i tysthet. Men när han hade beslutat sig för det, uppenbarade sig Herrens ängel för honom i en dröm och sade: "Josef, Davids son, var inte rädd för att föra hem Maria som hustru, ty barnet i henne har blivit till genom helig ande. Hon skall föda en son, och du skall ge honom namnet Jesus, ty han skall frälsa sitt folk från deras synder."<sup>80</sup>*

"När Jesus hade fötts i Betlehem i Judeen på kung Herodes tid, kom några österländska stjärntydare till Jerusalem och frågade: 'Var finns judarnas nyfödde kung? Vi har sett hans stjärna gå upp och kommer för att hylla honom.' [...] Han [kung Herodes] samlade alla folkets överstepräster och skriftlärdar och frågade dem var Messias skulle födas. De svarade: 'I Betlehem i Judeen, ty det står skrivet hos profeten: Du Betlehem i Juda land är ingalunda ringast bland hövdingar i Juda, ty från dig skall det komma en hövding, en herde för mitt folk Israel.'<sup>81</sup>

<sup>80</sup> Matteusevangeliet 1:18-21

<sup>81</sup> Matteusevangeliet 2:1-2, 4-6. Citatet i Matteus 2:6 är hämtat från Mikas bok 5:2 och Andra Samuelsboken 5:2 i Gamla testamentet.

Det är få ledare förunnat att figurera i en profetia samtidigt som en profetia inte med nödvändighet behöver vara av godo då den, beroende på hur den lyder, också kan användas för att underminera makten hos den ledare som gör anspråk på att vara den som profetian handlar om. Detta är inte minst Jesus ett tydligt exempel på. I hans fall skulle profetian visa sig vara såväl fördel som förbannelse; de som trodde att den handlade om honom stärktes rimligen i sin vördnad medan de som tvivlade hittade ett argument till varför han måste vara en bedragare.<sup>82</sup> Men då profetian, och framför allt uppfyllandet av den, var en förutsättning för att Jesus skulle kunna kliva fram som Messias, Davids rättmätige efterträdare, bidrar den som sagt till framställningen av honom som en karismatisk ledare.

#### 5.1.4 Jesus som exemplum

Enligt Kurt Johannesson ska ett retoriskt exempel "överskrida det normala och konventionella för att fascinera."<sup>83</sup> Vilket utan problem kan sägas om Jesus. Han föddes som ättling i rakt nedstigande led till Abraham, Jakob och David, tre av de mest centrala gestalterna i judarnas historia (eller inom judisk mytologi, beroende på hur man ser det). Istället för att bli till på sedvanligt vis blev hans mor "havande genom helig ande".<sup>84</sup> Redan när han var nyfödd tvingades hans familj att fly från Israel till Egypten för att undkomma Herodes, den dåvarande kungens av Israel, vrede.<sup>85</sup> Och det finns redan från början, innan han hunnit påbörja sin gärning, en berättelse om hans ankomst i form av en profetia. Allt detta bidrar till bilden av en person vars barndom och bakgrund på ett markant sätt skiljer sig från den gemene israelitens vid den här tiden. Även om vi tar bort en eller två av variablerna som bidrar till att göra bakgrunden unik, avviker den fortfarande så kraftigt från det normala att den gör honom märkvärdig. Varje enskild avvikelse är i sig tillräcklig för att göra honom annorlunda, men tillsammans ger de honom det skimmer av upphøjelse som är en förutsättning för fortsättningen av berättelsen.

---

<sup>82</sup> Enligt Matteusevangeliets framställning av honom uppfyllde Jesus emellertid profetians punkter, så som dessa formulerats hos (de gammaltestamentliga författarna) Jesaja, Jeremia, Hesekiel, Hosea, Mika, Sefanja, Sakarja och Daniel.

<sup>83</sup> Johannesson 2008: 113

<sup>84</sup> Matteusevangeliet 1:18

<sup>85</sup> Matteusevangeliet 2:13-15. Flykten till Egypten och de personliga följderna av den för Jesus själv, men även för vissa av invånarna i Betlehem, ingick för övrigt också i profetian.

Som vi konstaterade i teorikapitlet bygger karisma till stor del på att inte vara som andra. För att uppfattas som karismatisk måste man först och främst framstå som unik. Och redan i upptakten till den egentliga berättelsen om Jesus - alltså den om hans ord och gärningar, död och uppståndelse - presenteras han i Matteusevangeliet med tillräckligt många originaliteter framstå som mycket speciell och höjd över resten.

## 5.2 JESUS SOM TALARE

### 5.2.1 Inför uppdraget

Det finns inga belägg för att Jesus skulle ha haft någon annan skolning än som snickare (vilket även var hans far Josefs yrke). En spridd uppfattning verkar vara att Jesus levde ett enkelt och anonymt liv från det att han blev vuxen<sup>86</sup> tills han blev 30 ungefär, först som lärling åt sin far och sedan, efter faderns död, som snickare på egen hand. Vid 30 års ålder påbörjade han sin gärning som aspirerande profet och reste runt och talade, utförde mirakler och värvade anhängare åt sin lära, vilket han hann göra i ungefär tre år varefter han dömdes till döden och korsfästes.

Enligt Matteusevangeliet gör Jesus en del framträdanden redan före sin bergspredikan, även om just det anförandet framställs som hans viktigaste tal dittills. Så som hans bergspredikan är uppbyggd finns det emellertid goda skäl att misstänka att han vid det laget hunnit få gedigen erfarenhet som offentlig talare och dessutom utvecklat något av en personlig talarstil samt förvärvat en del tekniska grepp. Vid den här tiden var det vanligt att folket tillbringade mycket tid i synagogan där de bland annat tog del av rabbinernas undervisning och det finns ingen anledning att tro att Jesus skulle ha spenderat färre veckotimmar i synagogan än andra, möjligen kan han där ha dragit lärdom av hur de religiösa ledarna, som var vana vid att tala inför andra, bar sig åt för att göra sig hörda.

### 5.2.2 Bergspredikan - karisma genom värtalighet

Jesu bergspredikan är sannolikt hans mest berömda och citerade anförande. Den i särklass mest spridda versen ur talet är den så kallade "gyllene regeln": "Allt vad ni vill att

---

<sup>86</sup> Enligt judisk sed sker övergången från barndom till mandom i vid 12-13 års ålder och firas med en så kallad bar mitzvah. Det mesta pekar på att pojkar som fyllt 13 betraktades som vuxna i Israel på den här tiden.

människorna skall göra för er, det skall ni också göra för dem."<sup>87</sup> Bergspredikan, så som den står nedtecknad i Matteusevangeliet, är emellertid ett långt och utdraget tal. Att läsa det högt i det tempo som man normalt skulle använda för ett effektivt framförande inför en stor publik tar ungefär 15-20 minuter. Talet har en tydlig dramaturgi, särskilt inledningen med de berömda saligprisningarna ger intrycket av att vara genomtänkt.<sup>88</sup> Jesus använder sig genomgående av stilfigurer på ett medvetet och effektivt sätt, vilket inte minst blir minst tydligt när han mitt i talet skärper den mosaiska lagens bud. Bakgrunden är att fariseerna tillämpar och förespråkar en bokstavlig tolkning av den mosaiska lagen medan Jesus är av åsikten att en människas godhet måste sträcka sig bortom det som står föreskrivet i lagen<sup>89</sup>:

"Ni har hört att det blev sagt till fäderna: Du skall inte dräpa; den som dräper undgår inte sin dom. Men jag säger er: den som blir vred på sin broder undgår inte sin dom, och den som okvädar sin broder undgår inte att ställas inför rådet,<sup>90</sup> och den som förbannar honom undgår inte helvetets eld. [...]  
Ni har hört att det blev sagt: Du skall inte bryta ett äktenskap. Men jag säger er: den som ser på en kvinna med åtrå har redan i sitt hjärta brutit hennes äktenskap. [...]

Det blev sagt: Den som vill skilja sig från sin hustru skall ge henne ett skilsmässobrev. Men jag säger er: den som skiljer sig från sin hustru av något annat skäl än otukt, han blir orsak till att äktenskapet kan brytas genom henne, och den som gifter sig med en frånskild kvinna bryter hennes äktenskap.

Ni har också hört att det blev sagt till fäderna: Du skall inte svära falskt och: Du skall hålla vad du har svurit inför Herren. Men jag säger er: ni skall inte svära någon ed alls. [...] Vad ni säger skall vara ja eller nej. Allt därutöver kommer från det onda.

---

<sup>87</sup> Matteusevangeliet 7:12. Det är inte kartlagt varför maximen kallas så, men den förekommer inom alla fem världsreligionerna och kan spåras till Konfucius som levde ca 500 år före Jesus.

<sup>88</sup> Skälet till varför man kan misstänka att Jesus tänkt igenom talets inledning är sättet på vilket han använder sig av upprepning som ett medvetet stilistiskt grepp: "Saliga de som är fattiga i anden, dem tillhör himmelriket. Saliga de som sörjer, de skall bli tröstade. Saliga de ödmjuka, de skall ärva landet. Saliga de som hungrar och törstar efter rättfärdigheten..." etc etc. Citatet är hämtat från Matteusevangeliet 5:3-6. Det är ingen vild gissning att det här sättet att börja talet på måste ha gjort ett bestående intryck på publiken.

<sup>89</sup> Strax innan säger Jesus att "om inte er rättfärdighet överträffar de skriftlärdas och fariseernas, så kommer ni inte in i himmelriket." Matteusevangeliet 5:20

<sup>90</sup> Det är möjligt att Jesus här syftar på en gudomlig snarare än jordisk domstol.

Ni har hört att det blev sagt: Öga för öga och tand för tand. Men jag säger er: värj er inte mot det onda. Nej, om någon slår dig på högra kinden, så vänd också den andra mot honom. [...]

Ni har hört att det blev sagt: Du skall älska din nästa och hata din fiende. Men jag säger er: älska era fiender och be för dem som förföljer er. [...] Om ni älskar dem som älskar er, skall ni då ha lön för det? Gör inte tullindrivarna likadant?<sup>91</sup> Och om ni hälsar vänligt på era bröder och bara på dem, gör ni då något märkvärdigt? Gör inte hedningarna likadant? Var fullkomliga, så som er fader i himlen är fullkomlig. "<sup>92</sup>

Det ovan citerade (och kraftigt förkortade) avsnittet ur Jesu bergspredikan refereras ofta till som antiteserna på grund av det dominerande retoriska greppet. "Ni har hört att det blev sagt" följt av fariseernas (bokstavliga) tolkning av lagen, i sin tur följt av: "Men jag säger er" följt av Jesus egen lagtolkning. Lägg märke till hur antitesen kombineras med en annan stilfigur - anafor. Inte mindre än sex gånger i tät följd lindrar Jesus in det han vill säga på det här sättet. Observera också det medvetna användandet av retoriska frågor i slutet på stycket.

Men det är inte bara stilen som är intressant, innehållsmässigt vittnar det här stycket om en vilja att utmana de traditionella auktoriteterna: Ni har hört att detta blev sagt till fäderna, men *jag* säger er. (Det här konfrontativa, och konfliktsökande, draget hos Jesus som talare är något vi ska titta närmare på längre fram.)

Utöver antiteser, upprepningar och retoriska frågor går det så klart att hitta fler exempel på språkliga finesser i bergspredikan, som till exempel i det här stycket:

"Be, så skall ni få. Sök, så skall ni finna. Bulta, så skall dörren öppnas. Ty den som ber, han får, och den som söker, han finner, och för den som bultar skall dörren öppnas."<sup>93</sup>

Ett något mer, något mer okänt, drag hos Jesus, som blir tydligt först vid en närläsning av evangeliet, är humorn och sarkasmen som verkar finnas latent hos honom och som ibland poppar upp till ytan. Exempelvis när han liknar en dömande attityd vid att gå runt med en stor bjälke framför ena ögat och klaga på att någon annan har en flisa i sitt öga.<sup>94</sup>

---

<sup>91</sup> *Tullindrivare* verkar ha utgjort sinnebilden av ett profanskt uppehälle och ett synnerligen nedsättande epitet i Israel vid den här tiden; i evangelierna förekommer uttrycket ofta som ett skällsord. (<http://www.dagen.se/livsstil/d%C3%A4rf%C3%B6r-avskyddes-tullindrivarna-1.103137>)

<sup>92</sup> Matteusevangeliet 5:21-22, 27-28, 31-34, 37-39, 43-44, 46-48

<sup>93</sup> Matteusevangeliet 7:7-8

<sup>94</sup> Matteusevangeliet 7:1-5

Avsikten med exemplen ovan är att visa hur Jesus framställs i texten som en skicklig, begåvad och underhållande talare, särskilt mot bakgrund av att det inte står någonstans att han skulle ha fått någon formell skolning eller träning i att tala.<sup>95</sup> Hans ord framställs alltså i hög grad som uttryck för gudomlig inspiration. Dessutom verkar Jesus vara något av en stilkonstnär i rollen som talare, vilket är en av de främsta och mest kännetecknande egenskaperna hos en karismatisk ledare.<sup>96</sup> För en vanlig ledare kan vältalighet ses som en tillgång, men för en karismatisk ledare är den en förutsättning. Ju mer vältalig ledaren är, desto mer karismatisk verkar denne uppfattas vara.

Ur ett läsarperspektiv uppfyller Jesus således ett av de viktigaste kriterierna på karismatiskt ledarskap redan genom sitt första, i helhet, dokumenterade anförande. Men hur vet vi att den närvarande publiken, och inte bara vi som tar del av talet genom Matteus skildring, uppfattade honom på samma sätt? Direkt efter att Jesus avslutat sin bergspredikan, står det så här i Matteusevangeliet 8:28-29:

"När Jesus hade avslutat detta tal, var folket överväldigat av hans undervisning, för han undervisade med makt och inte som deras skriftlärda.<sup>97</sup>

I Svenska folkbibelns översättning används ordet "auktoritet" istället för "makt", vilket ytterligare understryker den ledarponus som författaren vill tillskriva Jesus. Den här versen utgör utan tvekan ett av de tydligaste exemplen på hur Jesus framställs som en karismatisk ledare, samt därmed också som en utövare av karismatisk auktoritet.

Ett annat belegg för att Jesus, enbart genom sin uppenbarelse och *sitt sätt* att tala snarare än genom det han *sa*, framställs som någon med en betvingande makt över människor, hittar vi i stycket som handlar om hur han (med häpnadsväckande lätthet) rekryterar sina lärjungar:

"När han vandrade utmed Galileiska sjön, fick han se två bröder, Simon som kallas Petrus och hans bror Andreas. De stod vid sjön och fiskade med kastnät, för de var fiskare. Han sade till dem: 'Kom och följ mig. Jag skall

---

<sup>95</sup> I Lukasevangeliet 2:41-52 berättas det om hur Jesus om tolvåring imponerar på, de formodat välskolade, lärarna i Jerusalems tempel: "Alla som hörde honom häpnade över hans förstånd och de svar han gav." Den här uppsatsens syfte är dock avgränsat till att undersöka hur Jesus framställs i Matteusevangeliet och där finns inte den här händelsen nertecknad.

<sup>96</sup> Vidare exemplifierar Jesus varför det inte behöver finnas någon motsättning mellan stil och substans, och att de alltså kan kombineras utan att det behöver ske på bekostnad av vare sig det ena eller andra.

<sup>97</sup> I Markusevangeliet 1:22 beskrivs publikreaktionerna på ett snarlikt sätt i samband med en sabbatsundervisning som Jesus hållit i Kafarnaums synagoga: "Alla överväldigades av hans undervisning, för han undervisade med makt och inte som de skriftlärda."

göra er till människofiskare', och de lämnade genast sina nät och följde honom. När han gick vidare, fick han se två andra bröder, Jakob, Sebedaios son, och hans bror Johannes, sitta tillsammans med sin far Sebedaios i båten och göra i ordning sina nät. Jesus kallade på dem, och genast lämnade de båten och sin far och följde honom."<sup>98</sup>

Allt Jesus behövde göra, enligt författaren Matteus, för att lärjungarna skulle underkasta sig honom frivilligt och lämna familj och ägodelar - alltihop i princip, förutom kläderna som de bar på kroppen - för att följa honom vart han än gick, var alltså att tilltala dem och kalla på dem. Av detta kan vi dra slutsatsen att Jesus nådegåva, så som den framställs av Matteus, måste ha varit av exceptionellt magnetisk karaktär, även för en karismatisk ledare. En intressant detalj apropå detta är att författaren, alltså Matteus, beskriver hur han själv blev en följare av Jesus på just det här sättet.<sup>99</sup> Detta kan förstås tolkas som ett försöka att öka känslan av autenticitet i texten, men också som den ultimata beskrivningen av Jesus kraften i Jesus karisma, då inte ens författaren själv var immun mot den.

### 5.2.3 Visionären Jesus

Jesus talar ofta om sin vision, som kan sägas vara tredelad, även om samtliga delar av den är tätt sammanlänkade. Å ena sidan har han en vision om människan som en gudfruktig varelse vars främsta prioritet är att tillbe och behaga Gud. Nästa vision handlar om människan som en kärleksfull och förlåtande varelse som älskar och bryr sig om sina medmänniskor.<sup>100</sup> Slutligen lägger han ut en vision om himmelriket som ett slutgiltigt mål som alla bör sträva mot. Åt den sistnämnda visionen avsetter Jesus ett helt anförande i form av det så kallade liknelsetalet.<sup>101</sup> Det karismatiska ledarskapet förutsätter som bekant närvaron av en vision, även om närvaron av en vision inte nödvändigtvis räcker för att en ledare ska kunna kallas karismatisk. Lika avgörande som visionen i sig är också innehållet i visionen samt hur den läggs fram, rent retoriskt.

På senare år har det blivit allt mer vanligt förekommande att ledare av olika slag beskrivs som "visionärer". Den här beskrivningen används närmast undantagslöst som ett positivt laddat omdöme, till den grad att man på goda grunder kan anta att många ledare vill framstå på det

---

<sup>98</sup> Matteusevangeliet 4:18-22

<sup>99</sup> Matteusevangeliet 9:9

<sup>100</sup> Bl a i Matteusevangeliet 5:38-48, 6:14, 18:21-35, 22:34-40

<sup>101</sup> Matteusevangeliet 13:1-52



sättet. Däremot konkretiseras, eller beläggs, inte omdömet lika ofta som det används: vi får med andra ord veta att ledaren är en "visionär" men däremot inte hur visionen ifråga ser ut. Att som ledare framstå som en visionär kan således sägas ha blivit viktigare än att faktiskt ha en vision, oavsett om den (ifall den existerat) skulle ha handlat om världen, verksamheten, medarbetarna eller alltihop. Med Jesus är det på sätt och vis tvärtom: han är tydlig med hur hans vision, eller visioner snarare, ser ut och avsätter åtskilliga tillfällen åt att tydligt illustrera dem för publiken genom berättelser, liknelser och direkta direktiv. Den här delen av hans retorik kan också sägas vara ett av huvudmålen med hans självdefinierade uppdrag. Om Jesus bara hade sagt till publiken att han vill att de ska visa hänsyn och kärlek till varandra, samt enbart talat om himlen som en allmän idé och plats, så hade det på sin höjd räckt som argument för att betrakta honom som en ledare. Men sättet på vilket han - företrädesvis genom liknelser - elaborerar, utvecklar och preciserar (visualiserar, helt enkelt) sin vision, gör att han framträder som en karismatisk ledare.

#### 5.4 KARISMA GENOM MOD

I föregående stycke behandlade vi Jesus som stilkonstnär. Men det är också viktigt, när man läser de olika talen som han håller i Matteusevangeliet, att ha i åtanke att det inte är några ofarliga saker som Jesus säger. Mycket av det han säger är tänkt att vara en udd riktad direkt mot den traditionella makten. Men att utmana de skriftlärda och de övriga som konstituerade den traditionella makten var inget som man gjorde ostraffat, vilket för oss in på en, för karismatiska ledare kännetecknande, egenskap hos Jesus.

Om vi återvänder till antiteserna så ser vi där hur han på sätt och vis bekräftar fariseernas lagtolkning samtidigt som han väljer att gå ännu längre, på det sättet framför han en underförstådd men tydlig kritik mot fariseerna. Anklagelsen mot dem som självrättfärdiga hycklare vilar tung genom hela anförandet.

Jesus framställs ofta som en orädd provokatör som inte drar sig för att utdela välriktade, verbala sparkar uppåt mot dem som har makten. Som när han kallar fariseerna och

saddukeerna för detta "onda och trolösa släkte"<sup>102</sup>, "ormar"<sup>103</sup>, "huggormsyngel"<sup>104</sup>, "hycklare"<sup>105</sup> eller när han utbrister:

"Ve er, skriftlärda och fariseer, ni hycklare som stänger till himmelriket för människorna. [...]

Ve er, ni blinda ledare... [...]

Ni blinda dårar... [...]

Du blinde farisé... [...]

Så skall allt rättfärdigt blod som utgjutits här på jorden komma över er, alltifrån den rättfärdige Abels blod till blodet från Sakarja, Berekjas son, som ni mördade mellan templet och altaret. Sannerligen, alltsammans skall detta släkte få svara för."<sup>106</sup>

På samma sätt som Jesus unika bakgrund gör att han sticker ut från mängden, bidrar den här subordinationen till att göra honom märkvärdig på ett sätt som i andras ögon - och för oss som läsare - uppfattas som djärvt och i förlängningen som karismatiskt. Genom sitt avståndstagande från de skriftlärdas bokstavstolkning av de heliga skrifterna och genom sin fräcka och konfrontativa - och, enligt fariseerna, hädiska - retorik, som med rätta kan sägas innehålla en del smädelser, positionerar han sig som en seriös utmanare om makten. För en läsare idag är det nog svårt att föreställa sig vilket djärvt och vågat intryck det måste ha gjort på massorna när Jesus riktade en direkt anklagelse mot fariseerna och anklagade dem för att vara hycklare eller sa att "tullindrivare och horor" skulle komma före dem till himlen.<sup>107</sup> För många i publiken var det sannolikt första och enda gången de hörde någon tala så om (och till) de religiösa ledarna. Genom att trotsa den traditionella makten visade Jesus att han, till skillnad från "massan", inte var slav under den och inte heller rädd för den.

Alla blev så klart inte lika förtjusta i Jesus frispråkighet. Många i publiken, däribland de som var fariseer eller saddukeer, tog sannolikt illa vid sig. Det vet vi för övrigt med säkerhet, enligt texten, att de gjorde, eftersom det på flera ställen i Matteusevangeliet nämns hur de ilsknar till mot Jesus över det han säger. Men oavsett hur publiken förhöll sig till Jesus så bidrar de ändå till framställningen av honom som karismatisk genom sitt uttalade stöd eller

---

<sup>102</sup> Matteusevangeliet 12:39 och 16:4

<sup>103</sup> Matteusevangeliet 23:33

<sup>104</sup> Matteusevangeliet 12:34

<sup>105</sup> Matteusevangeliet 22:18

<sup>106</sup> Matteusevangeliet 23:13, 16, 26, 35-36

<sup>107</sup> Matteusevangeliet 21:31

motstånd. Även om de helst inte bör bli för många verkar karismatiska ledare även kunna ha nytta av sina fiender, dels som sammansvetsande yttre hot bland anhängarna, men också för att omgärda ledaren med ytterligare mystik. Om arbetarledaren Hjalmar Branting skriver Kurt Johannesson exempelvis att denne var en "omstridd gestalt som tillskrevs vitt skilda egenskaper av vänner och fiender".<sup>108</sup> Johannesson menar att just för att bilden av Branting var så tudelad, och även motsägelsefull, blev han föremål för fascination och nyfikenhet: "Vem var egentligen Branting?"<sup>109</sup> Jesus ryktbarhet följer ett liknande mönster. Vidare bevisar både Jesus och Hjalmar Branting att beskrivningar i stil med "antingen så hatar man eller så älskar man honom/henne" kan vara en styrka för karismatiska ledare, samt att delade åsikter om en i vilket fall är att föredra jämfört med en allmänt ljummen eller likgiltig hållning till ledaren. Karisma bygger på känslor och således förutsätter karismatiskt ledarskap en emotionellt laddad hållning till ledaren, vilket Jesus åstadkom (och fortfarande åstadkommer, även om konflikten inte längre verkar stå mellan anhängare och bokstavstroende utan snarare mellan troende och ateister).

Som jag tidigare visat i teorin finns det ingen entydig och allmänt accepterad definition av ledarskap mer än att det handlar om att påverka och kommunicera. De enda två gemensamma nämnarna i de olika perspektiven på ledarskap handlar alltså om retorik. Men för att förstå ledarskapet som ideal kan det emellanåt vara användbart att titta på vad ledarskap *inte* anses vara för något, och vilka egenskaper som det *inte* förknippas med. Och ledarskap anses varken vara följsamhet eller feghet. Som ledare förväntas man gå i spetsen för någonting, inte nödvändigtvis alltid som pionjär för en specifik idé men däremot alltid som härförare för andra människor. Det finns onekligen en poäng i den militära maximen "den som vill leda måste först kunna lyda", men det är viktigt att komma ihåg att detta syftar på en ledares fostran, inte utövandet av själva ledarskapet; för att bli en bra och uppskattad ledare förväntas man kunna sätta sig in i hur det är att vara en av dem man leder, vilket - som maximen ger uttryck för - bara anses möjligt om man själv befunnit sig där. Men man skulle också lika gärna kunna säga att *den som vill leda måste kunna tala*, eller *den som vill leda måste kunna övertyga*, inte minst när det handlar om sin egen duglighet som ledare. Jesus ägnar en stor del av sin tid åt att befästa sin ställning som ledare genom ord och mirakelgärningar. Baserat på det relativt tunna vittnesmålet om hans liv, som dessutom inte är författat av honom själv utan

---

<sup>108</sup> Johannesson 2008: 114

<sup>109</sup> Johannesson 2008: 114

av en av hans följare, är det så klart omöjligt att med säkerhet uttala sig om den exakta bevekelsegrunden bakom varenda en av hans gärningar. Men om man betraktar hans samlade livsgärningar som ett kommunicerande av karismatiskt ledarskap, vilket är rimligt mot bakgrund av den retorikdefinition som ligger till grund för den här uppsatsen, framträder bilden av en man som inser att en ledare måste gå i spetsen för sin flock, samt att den platsen eller positionen bara kan förtjänas genom förtroende.

Så på vilket sätt går Jesus i spetsen för dem han leder? Genom att, som exemplen ovan visar, vara modigare än alla andra och säga saker som ingen annan vågar säga. Sådant som många eller vissa av israeliterna kanske tänker eller viskar sins emellan när ingen annan hör, men som de flesta aldrig skulle få för sig att säga högt.<sup>110</sup>

Uppvisandet av mod är en av de tydligaste markörerna för karismatisk utstrålning. Inom populärkulturen vimlar det av hjältar och protagonister som uppvisar karisma och ledarinitiativ genom just mod, genom att vara den förste att testa en oprövad väg. Få karismatiska ledarattribut är så romantiserade och glorifierade som just mod. Sättet som Jesus framställs som en modig, sanningssägande gestalt som inte räds makten utan istället vågar utmana den, bidrar därför också till framställningen av honom som en karismatisk ledare.

## 5.5 JESUS MIRAKEL- OCH MAKTGÄRNINGAR

Som vi konstaterade i teorin är handlingskraft både en karisma- och ledarskapsmarkör.

Därmed kan den också sägas vara kännetecknande för karismatiskt ledarskap, något som inte minst blir tydligt genom hur karismatiska ledare ofta beskrivs som "dynamiska". Så, var Jesus en "dynamisk ledare"?

Hittills har vi uppehållit oss vid Jesus som bland annat ärkevärdig Messiaskandidat, värtalig visionär och modig sanningssägare. Men Matteusevangeliet handlar till lika stor del om Jesus som en verkställande och mirakeluträttande gestalt.

---

<sup>110</sup> Jesus är på flera sätt "den obekväma sanningssägaren" personifierad; en radikal och orädd frambärare av den folkliga massans kritik mot det rådande etablissemang. Med tanke på vilka grupper inom samhället som Jesus appellerade till är det dessutom rimligt att betrakta Jesus som något av en - för att använda ett modernt politiskt begrepp - populist. Huruvida han var detta i positiv eller negativ bemärkelse får var och en avgöra själv.

Ett exempel på detta handlar om när han tyglar en havsstorm medan han och lärjungarna är ombord på en båt:

"Han steg i båten och hans lärjungar följde med. Plötsligt blev det så stark sjögång att båten nästan försvann bland vågorna. Men han sov. De gick fram och väckte honom: 'Herre, hjälp oss, vi går under.' Han sade: 'Varför är ni rädda, ni trossvaga?' Sedan reste han sig och hutade åt vindarna och sjön, och det blev alldeles lugnt. Folk häpnade och sade: 'Vem kan han vara? Till och med vindarna och sjön lyder honom.'"<sup>111</sup>

I det här stycket hittar vi två bevis på att Jesus agerar som en karismatisk ledare, varav bägge dessutom kan sägas vara kännetecknande för Jesus generellt, vilket vi också kommer gå in på närmare. Det ena är hans demonstration av extraordinära och i det här fallet övernaturliga krafter: Han befäller vindarna och sjön att lugna sig och - vilket är det som gör den här skildringen märkvärdig - blir åtlydd. Att han blir åtlydd är det centrala. Låt oss föreställa oss en alternativ skildring där han befäller sjön och vindarna utan att det har någon verkan. En sådan skildring hade nog snarare blivit komisk, genom att det framställt Jesus som en löjeväckande figur. Någon som tror sig vara mäktig utan att egentligen vara det, ungefär som Don Quijote när han börjar fäktas mot väderkvarnar. Istället, eftersom vindarna och sjön lyder honom, framstår Jesus i den här berättelsen inte bara om en person som är handlingskraftig (vilket som sagt även kan sägas om Don Quijote) utan även som någon vars handlingskraft får önskat resultat.

Det andra belägget i det här stycket på att Jesus är en karismatisk ledare handlar om reaktionen hos de andra som var med: "Folk häpnade och sade: 'Vem kan han vara? Till och med vindarna och sjön lyder honom.'"<sup>112</sup> Reaktionen och sättet som den återberättas på är viktig då den visar att Jesus bedrift gjort honom upphöjd i andras ögon.

Detta är som bekant inte det enda stället där Jesus agerar mirakelgörare genom att visa att hans vilja är stark nog att ändra naturens gång. De mirakler, det vill säga övernaturliga gärningar, och maktgärningar, genom vilka Jesus demonstrerar sin kraft som ledare, som Jesus uträttar enligt Matteusevangeliet kan överlag delas in i tre grupper:

---

<sup>111</sup> Matteusevangeliet 8:23-27

<sup>112</sup> Matteusevangeliet 8:27

- Maktgärningar genom vilka Jesus betvingar naturen. Här ingår exempelvis berättelsen ovan om när han kuvar stormen, men även berättelsen om när han går på vattnet<sup>113</sup> eller när han av fem bröd och två fiskar lyckas mätta över femtusen människor.<sup>114</sup>
- Mirakler då Jesus helar människor. De här mirakelberättelserna handlar om när Jesus botar sjuka<sup>115</sup>, uppväcker döda<sup>116</sup>, gör så att blindas kan se<sup>117</sup>, driver ut demoner<sup>118</sup> etc..
- Jesus uppståndelse. Det här miraklet, som avslutar Matteusevangeliet, utträttar Jesus på sig själv, när han uppstår från de döda och visar sig för lärjungarna.<sup>119</sup>

En viktig del av hur Jesus skildras här, som bidrar till framställningen av honom som karismatisk, består i det han säger eller gör direkt efter att ha utträttat sina mirakel. När han, på väg ner från berget efter att ha hållit sin bergspredikan, botar en man som lidit av spetälska, säger Jesus också direkt efteråt till mannen: "Säg det inte till någon, men gå och visa upp dig för prästen och ge det offer som Mose har bestämt."<sup>120</sup> På så vis framställs Jesus som någon som inte vill skylta med sina krafter i onödan, eller åtminstone inte för att göra sig märkvärdig. Effekten blir förstås att han i texten framstår som dubbelt karismatisk, eftersom vi som läser inte bara ser själva helandet utan även hur Jesus försöker tysta ner betydelsen av det.

En annan aspekt av Jesus handlingskraft är hur han ständigt är på språng. Genom hela Matteusevangeliet verkar Jesus vara på väg någonstans. Han är med andra ord i konstant rörelse, vilket ytterligare förstärker bilden av honom som handlingskraftig. Det är också ofta i samband med att han är på väg någonstans som han utträttar sina mirakel- och maktgärningar, som om det bokstavligen gjordes i förbigående. Vissa exempel på detta har vi redan varit inne på tidigare, när han får fikonsträdet att vissna, när han tyglar havsstormen eller botar den spetälske mannen på väg ner från berget. Ett av de få undantagen till den här regeln är när han under ett besök hemma hos sin lärjunge Petrus passar på att bota dennes svärmor och sedan tar emot besök av andra "patienter" som han sedan befriar från krämpor.<sup>121</sup> Samtidigt vittnar

---

<sup>113</sup> Matteusevangeliet 14:22-33

<sup>114</sup> Matteusevangeliet 14:13-21

<sup>115</sup> Matteusevangeliet 8:1-7, 8:28-34, 9:1-8

<sup>116</sup> Matteusevangeliet 9:18-26

<sup>117</sup> Matteusevangeliet 9:27-31

<sup>118</sup> Matteusevangeliet 9:32-34

<sup>119</sup> Matteusevangeliet 28:2-18

<sup>120</sup> Matteusevangeliet 8:4

<sup>121</sup> Matteusevangeliet 8:14-17

även det här exemplet om hur Jesus arbetar också när han vilar, som om han egentligen inte skulle vara i behov av vila som vi andra (dödliga).

Visioner och värtalighet räcker kanske för att en ledare ska bli beundrad och respekterad - samt för att ledaren ska kunna kallas för en karismatisk ledare - men för att bli avgudad måste ledaren även kunna följa upp orden och idéerna med handling. Detta gjorde Jesus på en rad områden. Därtill var flera av sakerna han gjorde av sådan övernaturlig karaktär att ingen annan hade kunnat utföra dem. Det går således att, utifrån de ovan nämnda exemplen och andra exempel i Matteusevangeliet, beskriva Jesus som en både "dynamisk" och karismatisk ledare. Över huvud taget beskrivs Jesus som en handlingskraftig person med en obegränsad arbetskapacitet och vilja att hjälpa andra, vilket i sig bidrar till framställningen av honom som en karismatisk ledare.

## 5.6 RESULTAT OCH SLUTSATSER

En karismatisk ledare är någon som andra frivilligt underkastar sig på grund av en kombination av egenskaper hos den personen som inger auktoritet, såsom värtalighet och en tydlig och tilltalande vision. En karismatisk ledare måste vidare särskilja sig från mängden på ett sätt som får honom eller henne att verka "höjd" över resten. Dessutom ökar det ledarens karisma om denne utstrålar mod och handlingskraft utöver det vanliga.

Jesus framställs i Matteusevangeliet som en karismatisk ledare genom sin värtalighet, sin vision samt genom verkställandet av en rad makt- och mirakelgärningar. Dessutom förstärks karisman i hans ledarskap av hans bakgrund och livsberättelse såsom den ser ut redan innan han hunnit påbörja sin gärning samt genom det mod som han uppvisar när han utmanar utövarna av den traditionella auktoriteten.

Som framkommit i analysen fanns det, när Jesus växte upp och påbörjade sin gärning, ett karismatiskt tomrum att fylla i Israel, vars maktinstitutioner styrde och ställde med hjälp av antingen legal-rationell eller traditionell auktoritet. När det gäller hans ursprung så hade Jesus dessutom en kunglig stamtavla innehållande några av den judiska historiens, eller mytologins, mest prominenta figurer, vilket inte bara förstärkte hans karisma och därmed även hans legitimitet som ledare utan också bidrog till att uppfylla en viktig punkt i den profetia som på många sätt kan sägas ha banat väg för hans ställning som profet och messiansk ledare.

Stamtavlan var en nödvändighet för att han skulle kunna framträda som ledare över huvud taget i Israel på den tiden, även om en sådan familjebakgrund inte på något sätt utgör ett villkor för karismatiskt ledarskap i vanliga fall. Den kungliga stamtavlan, ihop med andra delar av berättelsen om Jesus, visar att ett en karismatisk auktoritet inte med nödvändighet behöver utesluta befintligheten av även traditionell auktoritet. Det finns således inga vattentäta skott mellan de olika maktlegitimeringsgrunderna i Webers modell.

Karisma är vidare ingen förutsättning för ledarskap. Men den som besitter karisma kommer oundvikligen att, åtminstone i viss mån, bli betraktad som en ledare då karisman i sig själv är ett ledarredskap och i förlängningen därav också en maktmarkör.

Visioner och vältalighet räcker för att bli beundrad, men för att bli avgudad måste ledaren även kunna följa upp orden och idéerna med handling. På så vis kan man säga att det finns olika grader av karisma, där Jesus intog den yttersta särställningen genom sitt, underförstådda, gudomliga anspråk.<sup>122</sup> Alltså kan man säga att Jesus framställs som en karismatisk ledare redan genom sin vältalighet och vision (såväl stil som substans, ingen motsättning mellan de två) men att ytterligare förmågor i hans (ganska ovanliga) begåvningsregister fick hans karisma att lysa ännu starkare.

---

<sup>122</sup> Jag skriver *underförstådda* då diskussionen om huruvida Jesus verkligen utgav sig själv för att vara gudomlig eller inte fortfarande utgör temat för en livlig teologisk debatt.



## 6. DISKUSSION

I analysen har jag uteslutande utgått ifrån Matteusevangeliet som källa vad gäller Jesu liv, gärningar och tal. Orsaken till detta redogjorde jag för i litteraturgenomgången. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att Matteusevangeliet bara är ett av fyra evangelier i Nya testamentet som skildrar Jesus. Förvisso det mest omfattande, vilket var en av anledningarna till att jag valde just det, men detta betyder inte att allt som skildras av Markus, Lukas och Johannes (författarna till de övriga tre evangelierna) finns med hos Matteus.<sup>123</sup> Om studien hade baserat sig på något av de andra evangelierna istället, på samtliga fyra eller bara involverat ett till evangelium utöver Matteus så hade kanske analysen, och följaktligen även resultatet, blivit annorlunda. Anledningen till att det bara kunde bli ett evangelium var alltså att underlaget för undersökningen annars hade blivit alldeles för omfattande samtidigt som skälet till att valet föll på just Matteus var att han stod för den mest heltäckande, och för den här uppsatsen mest intressanta, skildringen av Jesus. Åtminstone så verkar ingen de övriga författarna bakom evangelierna ha fäst lika stor vikt vid Jesus som utövare och användare av retorik. Dock utgör även Matteusevangeliet ett, för en c-uppsats, alldeles för stort analysmaterial, vilket gjorde det nödvändigt med ett urval av stycken och fragment därifrån. Det vore därför felaktigt att påstå att den här undersökningen bygger på hela Matteusevangeliet (även om flera närläsningar av texten i sin helhet var nödvändiga för att kunna välja ut de rätta delarna). Den här uppsatsen bygger på valda delar ur Matteusevangeliet.

Jag anser emellertid att jag har lyckats besvara frågeställningarna med stöd i teorin samt genom den presenterade metoden och därmed uppfyllt syftet med den här uppsatsen. Detta betyder inte att det inte finns mer att göra på det här området. Det karismatiska ledarskapet är ett forskningsområde som fortfarande väntar på att bli förlöst. Kopplingen till retorik är, vilket jag också hoppas att jag lyckats visa i och med den här uppsatsen, lika naturlig som oomtvistlig. Det är enligt mig rimligt att betrakta karismaforskning utan någon som helst koppling till retorikämnet som omöjlig; retorik och karisma hör ihop, och även om retorik inte förutsätter karisma så förutsätter karisma ett inslag av retorik så som det definieras i

---

<sup>123</sup> Det ska även tilläggas att evangelierna i Nya testamentet motsäger varandra på flera punkter, samt emellanåt lägger vikt vid olika saker och sidor hos Jesus. Det rimliga är att betrakta de fyra evangelierna som likvärdigt tillförlitliga (och relevanta) komplement till varandra.

inledningen. Inom den retoriska karismaforskningen finns onekligen många intressanta och spännande forskningsfrågor som väntar på att bli besvarade. Paradoxalt nog kan samma sak sägas om Jesus, både som retoriker och karismatiker, trots att han sannolikt är en av de mest fingranskade gestalterna i historien. Men som karismatisk ledare är han långt ifrån genomlyst. Av detta följer, om jag ska vara konsekvent i min beskrivning av retorik som en förutsättning för karismatiskt ledarskap, att han inte heller är helt genomlyst som retoriker.

Den här studien är gjord inom ämnet retorik och mot bakgrund av det är det kanske inte så konstigt att karisma och karismatiskt ledarskap här närmast fått figurera som retoriska subgenrer. Det vore därför intressant att se vilka slutsatserna skulle bli i motsvarande studier av Jesus från andra discipliner. Hur ser Jesus karismatiska ledarskap ut sett ur ett företagsekonomiskt, psykologiskt eller helt och hållet sociologiskt paradigm?

Det karismatiska ledarskapet är onekligen, som den här undersökningen visar, en sida hos Jesus som går som en röd tråd ända från de första förutsägelseerna om hans ankomst, genom allt han uträttade under sin levnad och fram tills idag. Det karismatiska ledarskapet är en dimension hos gestalten Jesus där forskningen kan hjälpa till att bredda vår kunskap om Jesus och förståelse för varför just han av alla självutnämnda profeter lyckats få sådant genomslag i vår kultur. Ett annat sätt att säga det på är att mer kunskap om Jesus som karismatisk ledare skulle innebära att vi även förstod mer om oss själva.

## 7. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

### TRYCKTA KÄLLOR

#### LITTERATUR

Aristoteles (2012), "Retoriken", Retorikförlaget & Johanna Akujärvi, 1:a utgåvan, 1:a upplagan

Borg, Marcus J. (1994), "Jesus in Contemporary Scholarship"

Falkman, Lena Lid (2009): "Ledarskapande Retorik Dag Hammarskjöld och FN:s övriga generalsekreterare som scen för karisma, dygder och ledarideal". Elanders Sverige AB.

Gerhardsson, Birger (1998), "Memory and Manuscript with Tradition and Transmission in Early Christianity"

Hellspong, Lennart (2004), "Konsten att tala: Handbok i praktisk retorik". Studentlitteratur

Holgerrson, Charlotte (2003): "Rekrytering av företagsledare: En studie i homosocialitet".

Holmberg, Bengt (2005), "Människa och mer: Jesus i forskningens ljus". 2 rev uppl, Arcus, Lund

Hägg, Göran (1998), "Praktisk retorik". Wahlström & Widstrand

Johannesson, Kurt (2008), "Retorik eller konsten att övertyga". Utgiven första gången 1998. Norstedts, Stockholm.

Klausen, Sören Harnow (2006), "Vad är vetenskap" Natur och Kultur, Stockholm.

Liljegren, Bengt, (2008), "Adolf Hitler". Historiska Media och Bengt Liljegren.

Machiavelli, Niccolò (1513): "Fursten". Översatt till svenska 1958 av Karin Hybinette. Natur och Kultur 1987.

Northouse, Peter G. (2007), "Leadership - Theory and Practice" Thousand Oaks: Sage Publications.

Nya Testamentet 1981. Bibelkommissionens översättning. Evangeliipress Örebro.

Oxford English Dictionary (1989), 2:a upplagan

Porter, Stanley E. (2004), "Criteria for Authenticity in Historical-Jesus Research"

Powell, Mark Allan (1999), "Jesus as a Figure in History: How Modern Historians View the Man from Galilee"

Sigrell, Anders (2010), "Retorik för lärare Konsten att välja språk konstruktivt". 2:a utgåvan, 2:a uppl., Retorikförlaget AB.

Walter, Göran (2008): "Bonniers synonymordbok"

Wansborough, Henry (2004), "Jesus and the Oral Gospel Tradition"

Weber, Max (1947): "The Theory of Social and Economic Organization". New York: The Free Press.

Werner Runebjörk, Isabel (2004), "Ditt personliga varumärke". Liber

Witherington, Ben (1997), "The Jesus Quest: The Third Search for the Jew of Nazareth"

#### OPUBLICERADE REFERENSER

Larsson, Alexandra (2015), "Tiden är inne, Guds rike är nära: En analys av Markusevangeliet ur ett religionssociologiskt sektperspektiv". Linköping (upps., Linköpings universitet)

Mildner, Linda (2002), "Jesus en sektledare?: en religionssociologisk studie om bilden av Jesus som en eventuell sektledare". Gävle (upps., Högskolan i Gävle)

#### INTERNET

<http://www.sydsvenskan.se/kultur--nojen/nu-har-retoriken-blivit-ett-hett-amne> 2016-03-15

<http://www.sydsvenskan.se/inpa-livet/trakighet-ar-storsta-synden> 2016-03-15

<http://www.religion.emory.edu/faculty/robbins/index.cfm> 2016-03-15

[https://en.wikipedia.org/wiki/The\\_Prince](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Prince) 2016-04-15

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/karisma> 2016-04-15

<http://www.kristianstadsbladet.se/ledare/vem-far-oss-att-dromma-idag> 2016-03-15

<http://www.foretagsuniversitetet.se/Bloggar/Ledarskap/Ett-visionaert-ledarskap-ger-effektiva-medarbetare> 2016-03-15

<http://m.gp.se/nyheter/goteborg/1.2903198-sokes-en-visionar-problemlosare> 2016-03-15

<http://www.jp.se/article/en-duktig-ledare-och-en-visionar> 2016-03-15

[https://en.wikipedia.org/wiki/Herod\\_the\\_Great](https://en.wikipedia.org/wiki/Herod_the_Great) 2016-03-15

<http://www.dagen.se/livsstil/d%C3%A4rf%C3%B6r-avskyddes-tullindrivarna-1.103137>  
2016-03-15